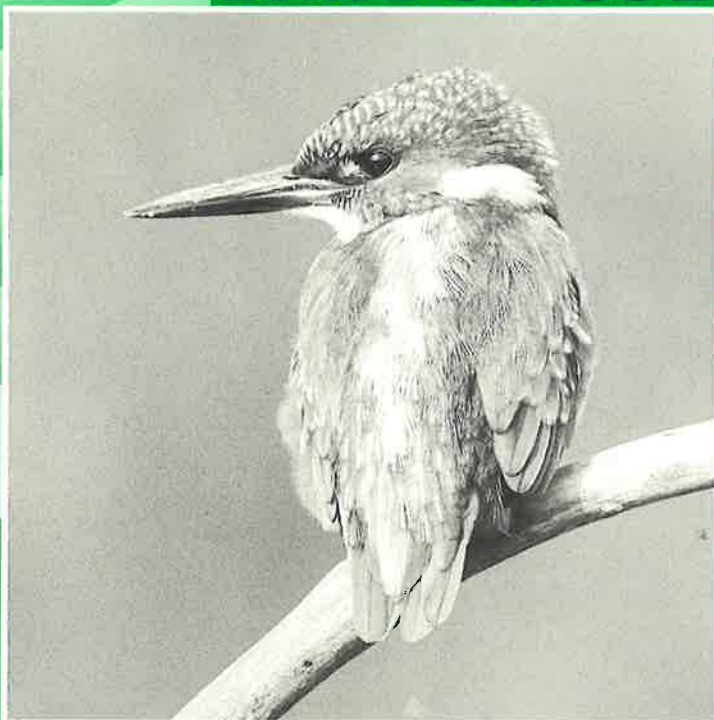

LIMBURGSE

VOGELS

JAARGANG 4 / 1993

Een uitgave van de
Vogelstudiegroep van
het Natuurhistorisch
Genootschap in Limburg
en de Vogelwacht
Limburg

LIMBURGSE VOGELS

Opgericht in maart 1989, is een uitgave van de Vogelstudiegroep van het Natuurhistorisch Genootschap in Limburg en de Vogelwacht Limburg.

Limburgse Vogels verschijnt viermaal per jaar en publiceert artikelen, mededelingen en andere informatie op veldornithologisch gebied in Limburg.

Redactie

De redactie van 'Limburgse Vogels' bestaat uit:

Ernest van Asseldonk
Jan Boeren
Rob van der Laak
Karel Lemmens
Boena van Noorden
Frans Schepers
Ran Schols
Henk Swinkels

Fotoredactie

Ran Schols

Redactie-secretaris

Rob van der Laak, Bethlehemstraat 34,
6418 GK Heerlen

Layout & zetwerk

bvdm, Bureau van de Manakker, Grafische producties bv, Maastricht

Drukwerk

Swalmer Handelsdrukkerij b.v.

Contactadres & abonnementen

Ernest van Asseldonk, Aldrinstraat 16,
6071 BG Boukoul-Swalmen

Abonnementen

f 22,50 per jaar, overmaken op gironummer 1703655, t.n.v. Vogelwacht Limburg te Swalmen, o.v.v. 'Limburgse Vogels'. Voor leden van de Vogelwacht Limburg en het Natuurhistorisch Genootschap in Limburg is de abonnementsprijs f 17,50. Bedrijven, instellingen, verenigingen e.d. betalen minimaal f 35,00 per jaar. Voor België is de prijs BFR 350 (leden) of BFR 450 (niet-leden), overmaken op nr. 000-1507143-54, o.v.v. 'Limburgse Vogels'

Adressen

Vogelwacht Limburg, p/a. Barbarastraat 8,
6164 HK Geleen
Natuurhistorisch Genootschap in Limburg, Postbus 882,
6200 AW Maastricht.

Adreswijzigingen, opzeggingen, klachten en dergelijke schriftelijk doorgeven aan het contactadres. Opzeggingen dienen vóór 1 januari van het nieuwe kalenderjaar te geschieden.

Foto omslag

lsvogel (foto: A. Zwaga)

Een vergelijking van ringvangst- en trektelgegevens van de Rietgors in de Grootte Peel

Boena van Noorden, Fons Aelberts en Carlo van Seggelen

Sinds 1987 worden er in het nationaal park i.o. de Grootte Peel in het najaar onder gestandaardiseerde condities vogels gevangen en van een ring voorzien. Een van de doelstellingen van dit onderzoek is inzicht te krijgen in de lokale doortrekpatronen van een aantal moerasbewonende zangvogelsoorten. Een ander doel van het ringwerk in de Grootte Peel is het registreren van veranderingen in de populatieomvang. De vraag die zich voordoet is of de waargenomen patronen een reële weergave zijn van het werkelijke verloop van de najaarstrek of van de aantalsveranderingen in de populatie. Deze vraag is niet gemakkelijk te beantwoorden omdat de waargenomen patronen niet alleen door de twee te registreren factoren beïnvloed worden. Zo kunnen ook de weersomstandigheden, de terreinomstandigheden en de ervarenheid van de verschillende tellers zowel de vogeltrek als de registratie ervan beïnvloeden. Een tipje van de sluier kan wellicht opgelicht worden dankzij de sedert 1988 verzamelde gegevens van de zichtbare trek over de Grootte Peel. In dit artikel zullen de op twee verschillende manieren verzamelde trekgegevens van de Rietgors *Emberiza*

schoeniclus worden vergeleken om een antwoord op de gestelde vraag te vinden.

Methode

Het vangen

Met behulp van een vaste mistnetopstelling, bestaande uit twee netten van 3 meter hoogte en een lengte van respectievelijk 9 en 24 meter, werden de Rietgorzen gevangen. Naast Rietgorzen werden er op de vangplaats in de periode 1987 tot en met 1991 vooral nachttrekkers gevangen die met behulp van zang, voortgebracht door een geluidsinstallatie, gelokt werden. Vanaf ongeveer drie uur voor zonsopgang werd de zang van de Witgesterde Blauwborst, de Rietzanger, de Zwartkop, de Braamsluiper en de Kleine Karekiet afgespeeld. De zang van de Rietgors werd dus niet ten gehore gebracht. Waarschijnlijk reageert de Rietgors wel op deze interspecifieke geluiden. Dit kan ondermeer afgeleid worden uit het onderzoek van Herremans (1990). Tijdens het vangen, vanaf een uur voor zonsopgang, bleef de ge-

Het lijkt er op dat de Rietgors in sommige delen van de Grootte Peel als pleisteraar in aantal achteruit is gegaan (foto: A. Zwaga)

luidsinstallatie aan staan. Rond tien uur 's ochtends werd het vangen gestaakt. De netten werden ongeveer om de 25 minuten gecontroleerd. De gevangen vogels werden direct aan het net gedetermineerd, van een ring voorzien en in vrijheid gesteld. Eerder in het najaar gevangen Rietgorzen die werden teruggevangen zijn wel genoteerd, maar niet opgenomen in de overzichten; elk gevangen individu wordt dus slechts eenmaal meegeteld. Van de Rietgorzen werd voor zover mogelijk het geslacht en de leeftijd bepaald. Voor meer details omtrent de gehanteerde vangmethode wordt verwezen naar Aelberts & van Noorden (1990).

De vanglokatie is gelegen in een drassig deel van de Groote Peel aan de rand van een ca. 30 ha groot rietveld. De netten worden geflankeerd door wilgen- en berkenstruweel van ca 1 tot 3 meter hoogte. Het net van 9 meter grenst aan een zijde direct aan het Riet zonder dat er zich struweel tussen net en Riet bevindt. De bodem is spaarzaam begroeid met Pitrus en Pijpestrootje.

Het trek tellen

Het materiaal van de najaarstrektellingen van de periode 1988 t/m 1991 is verzameld met behulp van de door de L.W.V.T. (1985) beschreven methode. Vanaf een half uur voor zonsopgang werden per kwartier alle overtrekkende Rietgorzen geteld en van de vogels die zich binnen een straal van 100 meter van de teller(s) bevonden werd ook de vlieg-richting genoteerd. De tellingen besloegen mini-

maal de vroege ochtend (eerste 2,5 uur) en duurden vaak tot in de middag voort. In de overzichten wordt al het verzamelde materiaal gebruikt. De tellokatie bevindt zich midden in een open vergrast heideveld. Struikheide en Pijpestrootje bepalen in hoge mate het beeld van de vegetatie. Het gebied wordt in het zomerhalfjaar begrast met ca. 400 schapen. De tellokatie bevindt zich op 4 km ten ONO van de vangplaats.

Bewerking van de gegevens

De vangstgegevens en de trek telgegevens zijn gerelateerd aan de tijdsduur waarin er gevangen respectievelijk geteld is. Bij het vangen komt dit neer op het aantal gevangen Rietgorzen per vangdag en ten aanzien van het trek tellen op het aantal waargenomen vogels per geteld uur. Het najaar is verdeeld in een 14 tal decades. Voor elke decade is het geregistreerde vang- respectievelijk telresultaat weergegeven. De gegevens van alle jaren zijn samengevoegd omdat pas na 5 tot 15 jaar trek tellen, afhankelijk van de soort, een goed gemiddelde patroon uitgekristalliseerd is (Gatter, 1991). Bovendien gaat het om relatief geringe aantallen en is er niet iedere dag gevangen. In tabel 1 is per decade en per najaar weergegeven hoeveel dagen er gevangen en hoeveel uren er geteld is. Om het seizoenpatroon in de vang- en telgegevens vergelijkbaar te maken zijn deze gegevens omgezet in relatieve gegevens. Hiervoor is het totaal aantal gevangen Rietgorzen per vangdag voor alle decades tezamen op 100 % ge-

Tabel 1: Overzicht van het aantal vangdagen en getelde uren per decade per najaar.

Decade	Periode	Aantal vangdagen						Aantal teluren				
		1987	1988	1989	1990	1991	Totaal	1988	1989	1990	1991	Totaal
1	15-07/24-07	0	2	2	1	6	16	0	0	0	0	0
2	25-07/03-08	1	3	3	3	2	12	0	0	0	0	0
3	04-08/13-08	3	2	3	2	3	13	0	0	3	6	9
4	14-08/23-08	3	2	2	1	3	11	0	20	0	3	23
5	24-08/02-09	1	2	1	4	4	12	13	10	21	16	60
6	03-09/12-09	1	3	3	2	2	11	0	18	4	23	45
7	13-09/22-09	2	0	1	1	2	6	5	32	17	30	84
8	23-09/02-10	1	2	2	1	0	6	17	15	20	10	62
9	03-10/12-10	2	0	1	0	3	6	20	17	59	62	158
10	13-10/22-10	3	4	2	2	1	12	17	47	44	50	158
11	23-10/01-11	2	1	1	1	1	6	32	23	31	60	146
12	02-11/11-11	0	1	1	1	0	4	17	36	20	8	81
13	12-11/21-11	0	0	0	0	0	0	3	0	0	6	9
14	22-11/01-12	0	0	0	0	0	0	0	3	0	3	6
Totaal		19	22	22	19	22	104	124	221	219	277	841

steld. Dit is eveneens gebeurd met het totaal aantal getelde Rietgorzen per geteld uur voor alle decades.

Resultaten en discussie

Het aantalsverloop in het najaar

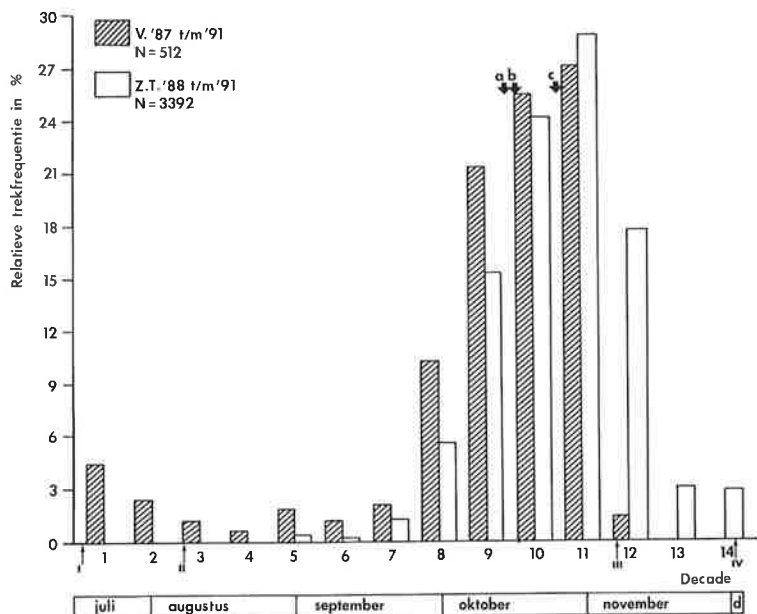
Uit de toename van de vangsten in de loop van het najaar (figuur 1) blijkt dat er Rietgorzen van elders de Grootte Peel bezoeken. Hieronder zitten zeker ook echte trekkers, hetgeen afgeleid kan worden uit de gedane ringvangsten van een vogel afkomstig uit Noord-Duitsland en Noorwegen. Dus zeker een deel van het waargenomen patroon wordt veroorzaakt door trekkende Rietgorzen. In zoverre is het verantwoord om beide soorten gegevens met elkaar te vergelijken.

In figuur 1 is het gemiddelde trekpatroon van de Rietgorz op basis van zowel vangst- als trektelegevens weergegeven. In grote lijnen zijn de doortrekverlopen overeenkomstig. Dit is in overeenstemming met de bevindingen van Schekkerman (1986) die voor overtrekkende en gevangen Rietgorzen op een vinkenbaan een synchroon doortrekverloop vaststelde. Hylbom (1951) stelde voor twee soorten (Geelgors en Witte Kwikstaart) eveneens een grote overeenkomst tussen de patronen van zichtbare trek en vangstgegevens vast. Dit ondanks het feit dat de methodieken niet optimaal gestandaardiseerd waren en de uitwerking van de

gegevens niet optimaal was (vergelijking van absolute aantallen).

Voor beide patronen geldt dat de najaarstrek vrij geleidelijk vanaf half september op gang komt om in decade 11 (23 okt.-1 nov.) het hoogtepunt te bereiken. Hierna neemt de trek op basis van de vangstgegevens zeer abrupt af, terwijl uit de telgegevens een geleidelijkere afname volgt. Dit verschil in afloop wordt waarschijnlijk grotendeels veroorzaakt door het te vroeg stoppen met vangen. Het waargenomen patroon op basis van de trekellingen komt overeen met elders in Nederland waargenomen patronen (van Leeuwen *et al.* 1985, Ganzvles *et al.* 1985, Lensink & Kwak 1985). Lensink & Kwak (1985) vermelden bovendien dat in juli en augustus trekkende Rietgorzen waarschijnlijk betrekking hebben op dispersie van lokale broedvogels.

De mediane doortrekdatum gebaseerd op de trektelegevens wordt later bereikt (23 oktober) dan die gebaseerd op de vangstgegevens (14 oktober). Dit verschil is waarschijnlijk terug te voeren op methodologische oorzaken. Vanaf half juli wordt gestart met het vangen van de Rietgorzen in een tijd dat de zichtbare najaarstrek nog niet op gang gekomen is. De zichtbare trek begint in de Grootte Peel pas in decade 5 (24 aug.-2 sep.; figuur 1). Het gaat bij de gevangen vogels in de eerste 4 decades waarschijnlijk om broedvogels uit de Grootte Peel of uit de omgeving hiervan. Een deel van deze 'ruis' is weg te filteren door de mediaan pas te berekenen

Figuur 1: Het najaars-trekpatroon van de Rietgorz in de Grootte Peel gebaseerd op vangst- en trektelegevens uit de periode 1987 tot en met 1991.

De vroeg in het najaar gevangen Rietgorzen behoren waarschijnlijk tot de eigen broedvogels (foto: A. Zwaga)

vanaf decade 5, waardoor de mediane doortrekdatum één dag opschuift (15 oktober). Van de zes terugvangsten binnen hetzelfde jaar bleken er twee betrekking te hebben op vogels die vóór decade 5 waren geringd en werden teruggevangen na decade 5. Dit wijst erop dat lokale vogels die blijven hangen ook meegeteld kunnen worden als trekker. Als de vogels niet teruggevangen worden kan hiervoor ten aanzien van de berekening van de mediaan niet gecorrigeerd worden. Gatter (1991) signaleert dit probleem van beïnvloeding van de doortrekmediaan door broedvogels in het vanggebied met name bij de Rietgors. Verder blijkt dat er te vroeg in het seizoen gestopt is met het vangen. Het zou beter zijn geweest als er vaker (en later) in decade 12 en eventueel in decade 13 gevangen zou zijn. Zou dit zijn gebeurd dan zou een betrouwbaarder beeld van het aflopen van de najaarstrek zijn verkregen. Indien de afloop van het trekbeeld voor beide methodes hetzelfde zou zijn, dan verschuift de mediaan van vangstgegevens sterk in de richting van die van de trekstelgegevens. Het feit dat de vangsten in decade 12 reeds sterk afnemen, doet echter vermoeden dat verlengen van de vangperiode niet echt veel zoden aan de dijk zal zetten. Misschien hebben laat in het seizoen doortrekkende vogels meer haast en zijn zij minder geneigd om wat langere tussenstops te maken, waardoor de vangkansen sterk afnemen. Vergelijking met de doortrekmedianen (op basis van trekstelgegevens) elders in Zuid-Nederland leert

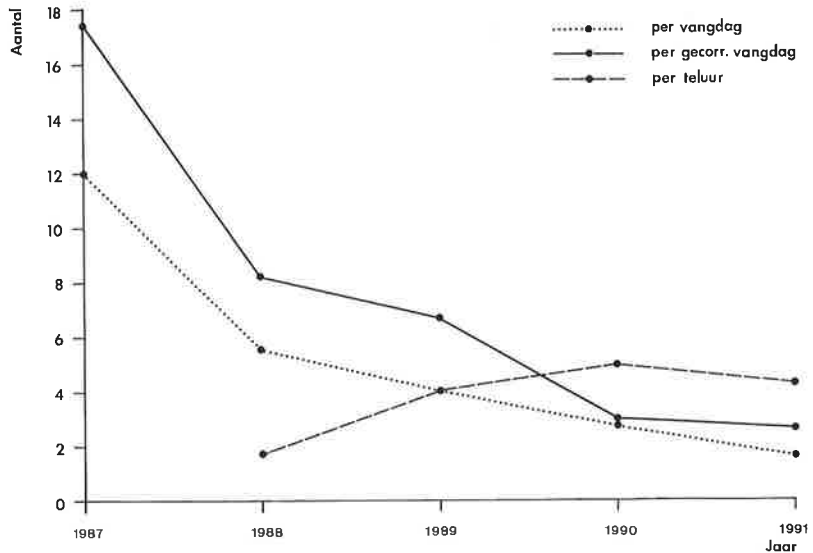
dat de mediaan van de Groote Peel iets later bereikt wordt. Zo vonden van Leeuwen *et al.* (1985) over de periode 1978 t/m 1982 een mediaan voor Beek (Limburg) van 20 oktober. Ganzevles *et al.* (1985) geven voor de periode 1978/83 een mediaan van 17 oktober. Deze verschillen zijn echter niet echt groot te noemen.

Het verloop van de trekintensiteit per seizoen

In figuur 2 is de trekintensiteit op basis van de vangst- en de trekstelgegevens voor respectievelijk de periode 1987/91 en 1988/91 weergegeven. Het is opvallend dat beide methodieken een min of meer tegengesteld beeld laten zien. De vangsten zijn afgenomen terwijl het aantal waargenomen Rietgorzen is toegenomen. Deze toename wordt vooral veroorzaakt door het verschil tussen 1988 en 1989 en is mogelijk te wijten aan een methodologische oorzaak. In 1988 is namelijk veel minder (124 uur tegenover 220 uur in 1989, 219 uur in 1990 en 274 uur in 1991) geteld. Hierdoor zou 1988 wat lager kunnen zijn uitgevallen. Zeker wanneer de teluren in de hoofdtrek periode van de Rietgors zijn uitgevoerd en er vooral met goed weer is geteld. Dit in ogenschouw genomen kan men concluderen dat de trekintensiteit op basis van de trekstelgegevens min of meer gelijk gebleven is.

Duidelijk is dat het aantal gevangen Rietgorzen is afgenomen. De oorzaak hiervan kan in twee richtingen gezocht worden. De ene richting heeft betrekking op een verandering in vangmethode en/of -omstandigheden. De andere richting gaat uit van een werkelijke afname van het aantal Rietgorzen dat de vangplaats aan doet. De eerste richting kan vrijwel uitgesloten worden omdat gedurende de gehele periode er niets veranderd is aan de vangmethode. Verder wordt de vegetatiestructuur op en in de directe omgeving van de vangplaats zo veel mogelijk constant gehouden.

Waarschijnlijk moeten we de oorzaak zoeken in de tweede richting. Men zou kunnen veronderstellen dat het aandeel broedvogels in de vangsten drastisch zou zijn afgenomen door achteruitgang van het broedvogelbestand. Ongeveer een derde deel van de Groote Peel (Astense Peel) is vanaf 1988 op een gestandaardiseerde wijze op broedvogels onderzocht. Hieruit blijkt dat in dit deel van de Groote Peel de stand van de Rietgors niet veranderd is. Gedurende deze periode 1988-1991 bedroeg hier het aantal territoria achtereenvolgens; 44, 42, 42 en 43. Deze veronderstelling klopt dus waarschijnlijk niet. Een andere mogelijkheid is dat de hoeveelheid beschikbaar voedsel is afgenomen. In de herfst schakelen Rietgorzen voor een groot deel over van

Figuur 2: De vangst- en trektelresultaten van de Rietgors in de Grootte Peel gedurende de periode 1987 tot en met 1991, uitgedrukt in het aantal gevangen vogels per vangdag en het aantal getelde vogels per teluur.

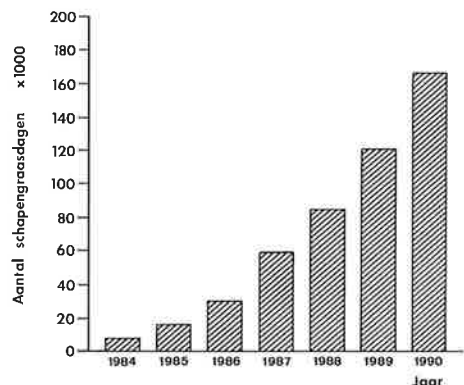
dierlijk naar plantaardig voedsel, waarbij vooral zaden gegeten worden (Blumel 1982). Er zijn duidelijke aanwijzingen dat de hoeveelheid voedsel in de vorm van het zaad van het Pijpestrootje de laatste jaren ten gevolge van de begrazing in het gebied sterk is afgenomen. Hierdoor is het vanggebied in het najaar waarschijnlijk niet meer zo aantrekkelijk voor pleisterende Rietgorzen. Sedert 1984 toen de begrazing met schapen als beheersinstrument in de Grootte Peel geïntroduceerd werd, wordt de begrazing van de Grootte Peel jaarlijks nog geïntensiveerd (figuur 3, naar van Beek, 1990). In 1990 werd ongeveer 60 % van het begraasbare (droge) Pijpestrootje in de Grootte Peel begraasd. Deze begrazing vindt met name op de drogere delen plaats waar de dichtheid aan Pijpestrootje het hoogst is. Ten gevolge van de begrazing komt het Pijpestrootje niet tot bloei en vindt er dus geen zaadzetting plaats. De droogte van de afgelopen drie zomers heeft waarschijnlijk niet geleid tot een afname van het voedselaanbod. Deze aanname is gebaseerd op het feit dat de vangsten van de Rietgors op de 12 km afstand van de Grootte Peel gelegen Strabrechtse Heide de laatste jaren niet zijn afgenomen (schr. med. T. Bussers 1991).

Conclusies

Het is ten aanzien van de Rietgors voor wat betreft de Grootte Peel goed mogelijk om met behulp van zowel trektelgegevens als met gegevens afkomstig van gevangen vogels het doortrekpatroon voor het najaar te bepalen. Het afleiden van populatie-

schommelingen van de Rietgors op grond van de jaarlijkse vangsten op een vangplaats is onbetrouwbaar. Wij pleiten er dan ook voor om te komen tot een landelijk netwerk van vangplaatsen waar eveneens onder gestandaardiseerde omstandigheden wordt gevangen. Ten aanzien van het waarnemen van de zichtbare trek bestaat reeds een dergelijk netwerk in de vorm van de Landelijke Werkgroep Vogeltrektellen (LWVT) onder auspiciën van de vereniging SOVON. Vergelijking van gegevens verkregen met behulp van trektellingen en ringvangsten voegt een nieuwe dimensie toe aan het vogelonderzoek.

Figuur 3: Het verloop van de begrazingsdruk door schapen in de Grootte Peel gedurende de periode 1984-1990 (naar van Beek, 1990).

Zowel de trektellers als de ringer stelden de meeste Rietgorzen vast in de tweede helft van oktober (foto: A. Zwaga)

Het feit dat de afname van de herfstpopulatie van de Rietgors in de Grootte Peel mogelijk veroorzaakt wordt door de uitgevoerde natuurbeheersmaatregelen baart zorgen. Het is heel goed mogelijk dat meerdere organismen in de Grootte Peel die een ecologische relatie hebben met het Pijpestrootje lijden onder het zich als maar uitbreidende begrazingsbeheer. In de recente literatuur duikt in de vorm van de zeldzame dagvlinder het Spiegeldikkopje *Heteropterus morpheus* een dergelijk voorbeeld op van een ander organisme dat bedreigd wordt of gaat worden door het intensieve begrazingsbeheer in de Grootte Peel (Raemakers & van der Made 1991). De tijd van bezinning is nu meer dan ooit aangebroken!

Dankwoord

Wij zijn een woord van dank verschuldigd aan Piet van Tilburg en John Vereijken, die een groot deel van de trektelegegevens verzamelden. Jan-Erik Kikkert stelde gegevens van de Strabrechtse Heide beschikbaar. Jan van Loon stond voor dag en dauw klaar om de gevangen vogels uit de netten te bevrijden en Ran Schols attendeerde ons op interessante literatuur en voorzag het manuscript van commentaar.

Literatuur

- Aelberts F. & B. van Noorden 1990. Vangstresultaten van nachttrekkers in de Grootte Peel tijdens de najaars van 1987 tot en met 1989. *Limburgse Vogels* 1 (3): 10-20.
- Beek van G.H.T., 1990. Nationaal Park i.o. De Grootte Peel, Begrazingsplan 1991-2000. De Wassum, Venlo.
- Blumel H., 1982. Die Rohrammer. Neue Brehm-Bücherei, Wittenberg Lutherstadt.
- CBS & SOVON, 1986. Handleiding BSP Bijzondere Soorten Project. Voorburg/Arnhem.
- Ganzevles W., F. Hustings, F. Schepers, J. Ummels & W. Vergoossen, 1985. Vogels in Limburg. Publ. Natuurhist. Genootschap Limburg, Maastricht.
- Gatter W., 1991. Bewertung und Vergleichbarkeit von Medianwerten des Wegzugs am Beispiel Randecker Maar-Programm. *Die Vogelwarte* 36: 19-34.
- Herremans M., 1990. Can night migrants use interspecific song recognition to assess habitat? *Le Gerfaut* 80: 141-148.
- Hylbom R., 1951. Migration period of some Passerines revealed by daily ringing at Ottenby. *Proc. X Int. Orn. Congr. Uppsala 1950*: 310-316.
- L.W.V.T., 1985. Handleiding Landelijke Werkgroep Vogeltrektellen (LWVT); Tellen van zichtbare landtrek. Rapport LWVT, SOVON en SBB.
- Leeuwen G. van, L. Linnartz en R. Schols. Najaarstrek over Vrouwenbos-Beek in de jaren 1978 t/m 1982. Geleen. Rapport Staatsbosbeheer.
- Lensink R. & R. Kwak, 1985. Vogeltrek over Arnhem in 1983 met een samenvatting over de periode 1981-83 en methodieken voor het bewerken van telmateriaal. Deel II. Arnhem.
- Raemakers I.P. & J.G. van der Made, 1991. Het Spiegeldikkopje habitat en beheer. *De Levende Natuur* 92: 117-122.
- Schekkerman H., 1986. Over herkomst en trek van bij Castricum geringde Rietgorzen. *De Graspieper* 6: 110-115.
- Seggelen C. van, P. van Tilburg & J. Vereijken, 1989. Broedvogelinventarisatie van de Astense Peel 1988. VWG de Peel Asten/Someren.

Seggelen C. van & P. van Tilburg, 1990. Broedvogelinventarisatie van de Astense Peel 1989. VWG de Peel Asten/Someren.
Seggelen C. van, 1991. Broedvogelinventarisatie van de Astense Peel

1990. VWG de Peel Asten/Someren.
SOVON, 1985. Broedvogel-monitoringproject (BMP) handleiding. Arnhem.

Boena van Noorden, Maassingel 144, 5751 VS Deurne.
Fons Aelberts, Heesakkerweg 43, 5721 KN Asten.
Carlo van Seggelen, Nieuwendijk 101, 5712 EL Someren-Eind.

Jaarpatronen bij gebiedstellingen in 1979-89 in Douvenrade, Heerlen (Deel II)*

Fred Hustings

Piepers

Boompiepers werden in de trekperiode half april-half mei en eind augustus-eind september regelmatig in klein aantal aangetroffen. De opvallend hoge voorjaarspiek is wat geflatteerd doordat eind april-begin mei 1985, net op het hoogtepunt van de trek, stagnatie in de trek optrad door slecht weer, waar-

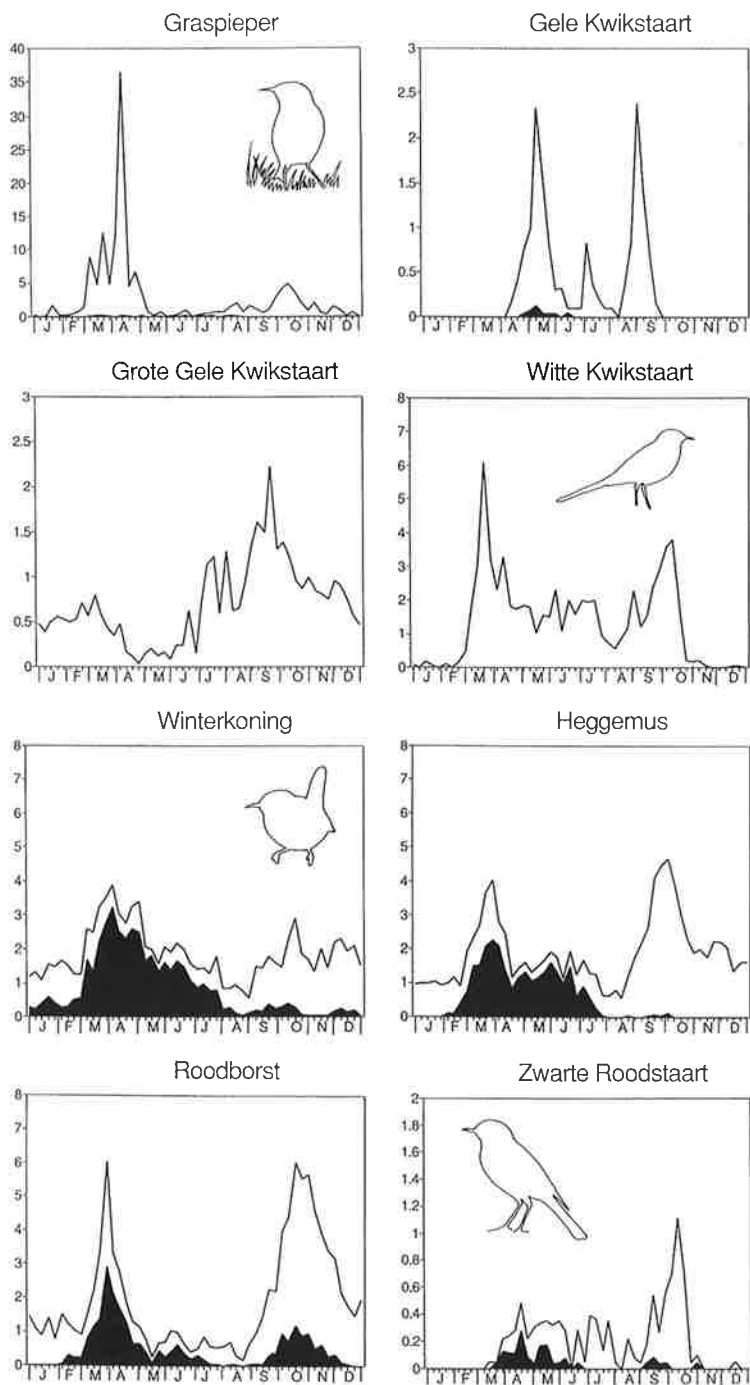
door groepjes wat langer bleven hangen dan normaal (figuur jaarverloop afgebeeld in *Limburgse Vogels* nr 3-1992, figuur 6, pag. 67).

Hoe lelijk raaigrasweiden ook zijn, Graspiepers zijn er niet vies van. Tijdens het hoogtepunt van de voorjaarstrek in april verbleven hier soms forse groepen, vooral in 1985 (max. 86 exemplaren), 1986 (106) en 1987 (375). Hoewel de vogels zich

Gele Kwikstaarten werden veelvuldig fouragerend waargenomen op weilanden tijdens de trektijd (foto: A. Zwaga)

* deel I van dit artikel is verschenen in *Limburgse Vogels* nr. 3-1992 (59-68)

Figuur 7. Aantalspatroon (gemiddeld aantal ex./week) van Graspieper, Gele Kwikstaart, Grote Gele Kwikstaart, Witte Kwikstaart, Winterkoning, Heggemus, Roodborst en Zwarte Roodstaart. In zwart aandeel zingende vogels.

doorgaans midden op het veld ophielden was tellen relatief simpel: door het hypernerveuze gedrag vlogen de groepen regelmatig een eindje op. Misschien werd dit grasland ook als slaapplek benut. Op de Kunderberg te Voerendaal heb ik dergelijke grote voorjaarsslaapplekken enkele malen aangetroffen op ingezaaide akkers en raaigrasland. Tijdens de najaarstrek tussen eind september en eind oktober werd de Graspieper talrijk overtrekkend waargenomen; er werd dan echter maar mondjesmaat in het gebied gepleisterd.

Kwikstaarten

Gele Kwikstaarten werden vooral in de trektijd aangetroffen, speciaal wanneer het grasland vers gemaaid was. In 1985 en 1987 werden in mei ook groepjes Noordse Gele Kwikstaarten aangetroffen. Vanaf juni was het heel normaal om een of meer Grote Gele Kwikstaarten aan te treffen. In de periode tot en met augustus leek het vooral om uitgevlogen jonge vogels te gaan. In september en oktober streken er ook trekkers neer; diverse malen werd gezien hoe een hoog overvliegende trekker als een steen uit de lucht kwam vallen en plaatsnam op de beekoever. In 1987-89 waren in juli-oktober soms 5-10 exemplaren aanwezig. In oktober en begin november brak een korte periode van agressie aan. Elkaar fanatiek verjagende vogels waren aan de orde van de dag; hierbij werd incidenteel gezongen. Ongetwijfeld werd dit veroorzaakt doordat sommige vogels een winterterritorium langs de beek wilden veiligstellen. In de onderzoeksperiode trachten iedere winter 1-2 Grote Gele Kwikken te overwinteren. Wanneer de beek bij zware vorst overkluisd werd door een ijspakket en foerageren op de oevers onmogelijk was, weken de vogels uit naar een waterzuiveringsinstallatie net buiten het gebied. Begin april verdwenen de overwinteraars weer. De waarnemingen in mei dateren van 1987-89, toen zich een broedpaar bij genoemde waterzuivering had gevestigd.

Het aantalspatroon van de Witte Kwikstaart wordt sterk bepaald door groepjes die in de trektijd (maart, oktober) gedurende korte of lange tijd kwamen foerageren op de velden. Het patroon kwam sterk overeen met dat in Bonn (Rheinwald *et al.* 1984), al waren de pieken in voor- en najaar in dat gebied meer met elkaar in evenwicht.

Winterkoning, Heggemus en Roodborst

Deze soorten werden in min of meer vergelijkbare aantallen waargenomen, maar vertoonden qua seizoenspatroon opmerkelijke verschillen.

Heggemus en Roodborst hadden een dubbeltoppig patroon, waarbij de eerste piek werd veroorzaakt door zingende broedvogels en trekkers, en de tweede vooral door een trek golf. De najaarspiek van de Roodborst (half oktober-begin november) viel later dan die van de Heggemus (eind september-begin oktober). In vergelijking met deze soorten heeft de Winterkoning een meer enkelvoudig patroon, waarbij de voorjaarspiek uitsluitend op rekening komt van zingende broedvogels. In sommige jaren leken de aantallen in oktober opnieuw wat toe te nemen, in andere jaren werd daarvan niets gemerkt. Frappant is verder het verschil in zang buiten de broedtijd. De Heggemus wordt buiten de broedtijd amper zingend gehoord, de Roodborst heeft een sterke opleving van de zang in oktober en de Winterkoning kan als een van de weinige soorten in iedere periode van het jaar zingend worden gehoord.

Het aantalspatroon van de Roodborst heeft sterke overeenkomsten met dat in Bonn (Rheinwald *et al.* 1984) en in een park in Tilburg (Moller-Pillot 1990). Het patroon van de Winterkoning in Bonn vertoont weinig uitgesproken pieken in april, juli (vanwege de relatief grote component zingende vogels mogelijk een artefact) en oktober-november.

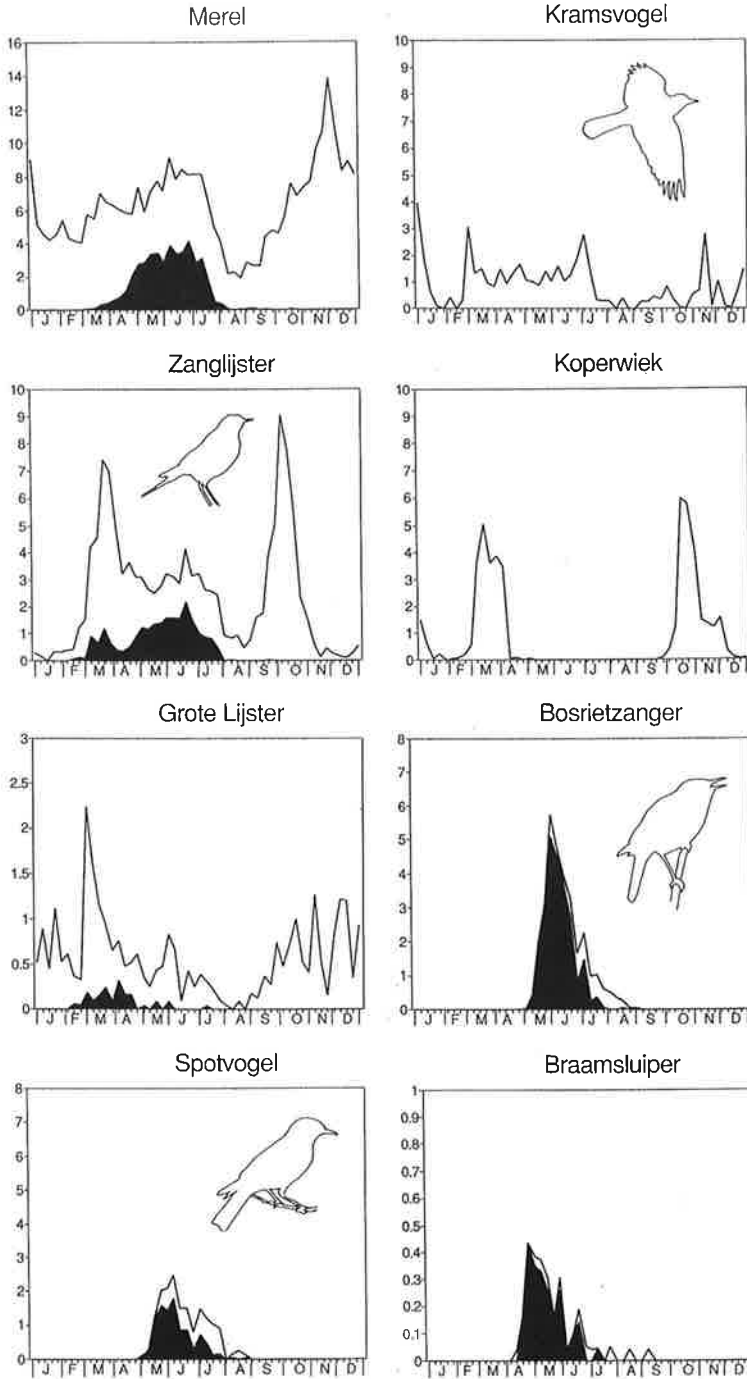
Zwarte Roodstaart

De Zwarte Roodstaart, in de laatste jaren broedvogel op een boerderij net buiten het gebied, kwam van maart tot en met oktober in het gebied foerageren. In begin oktober was er een piekje, mogelijk veroorzaakt door trekkers. Late waarnemingen werden verricht in 1981 (12 december mannetje) en 1986 (2 november 2 ex.).

Lijsters

De minste Merels werden in augustus waargenomen. Het is niet duidelijk of dit een gevolg was van wegtrek van broedvogels naar gunstiger gebieden dan wel buitengewoon stil gedrag van ruiende vogels. In de loop van het najaar namen de aantallen geleidelijk toe om stevast een piek te bereiken eind november-begin december. Vooral eerstejaars mannetjes werden dan veel gezien, speciaal op besdragende struiken. De toename in het voorjaar komt op conto van broedvogels; een maximum werd doorgaans bereikt ten tijde van de beste zangperiode, van mei tot in juli.

Kramsvogels vestigden zich in 1983 als jaarlijkse broedvogel in het terrein (1-4 paren). De broedvogels arriveerden, afhankelijk van de weersomstandigheden, tussen eind februari en eind maart en begonnen dan meteen groepsgewijs te baltsen. Half mei vlogen de jongen van het eerste broedsel uit;

Figuur 8. Aantalspatroon (gemiddeld aantal ex./week) van Merel, Kramsvogel, Zanglijster, Koperwiek, Grote Lijster, Bosrietzanger, Spotvogel en Braamsluiper. In zwart aandeel zingende vogels.

deze bleven vaak nog wekenlang in het terrein hangen. In juli verdwenen alle Kramsvogels van het toneel. Het voorkomen in de wintermaanden was onregelmatig en meestal kortstondig.

Werd bij de Merel amper iets van doortrek gemerkt, na een goede treknacht in maart of eind september-begin oktober kon het in het terrein ritselen van wegschietende Zanglijsters. Net als bij de Merel bepaalde de zangcurve in hoge mate het aantalsverloop in het broedseizoen, en was er een opvallende dip in augustus.

Koperwieken werden vooral in de trektijd in maart en oktober gezien, wanneer kleine groepjes op open plekken temidden van wilgenopslag werden opgestoten.

Grote Lijsters overwinterden in de winters 1985/86 en 1986/87 in max. 7 exemplaren, in de overige winters in 0-2 exemplaren. De piek in begin maart komt op rekening van een opvallende waarneming van 30 exemplaren op 2 maart 1985. In juli-september, wanneer op sommige plaatsen (bijv. rand Brunssummerheide) groepen Grote lijsters kunnen worden gezien, was de soort op Douvenrade schaars of afwezig.

Zangers

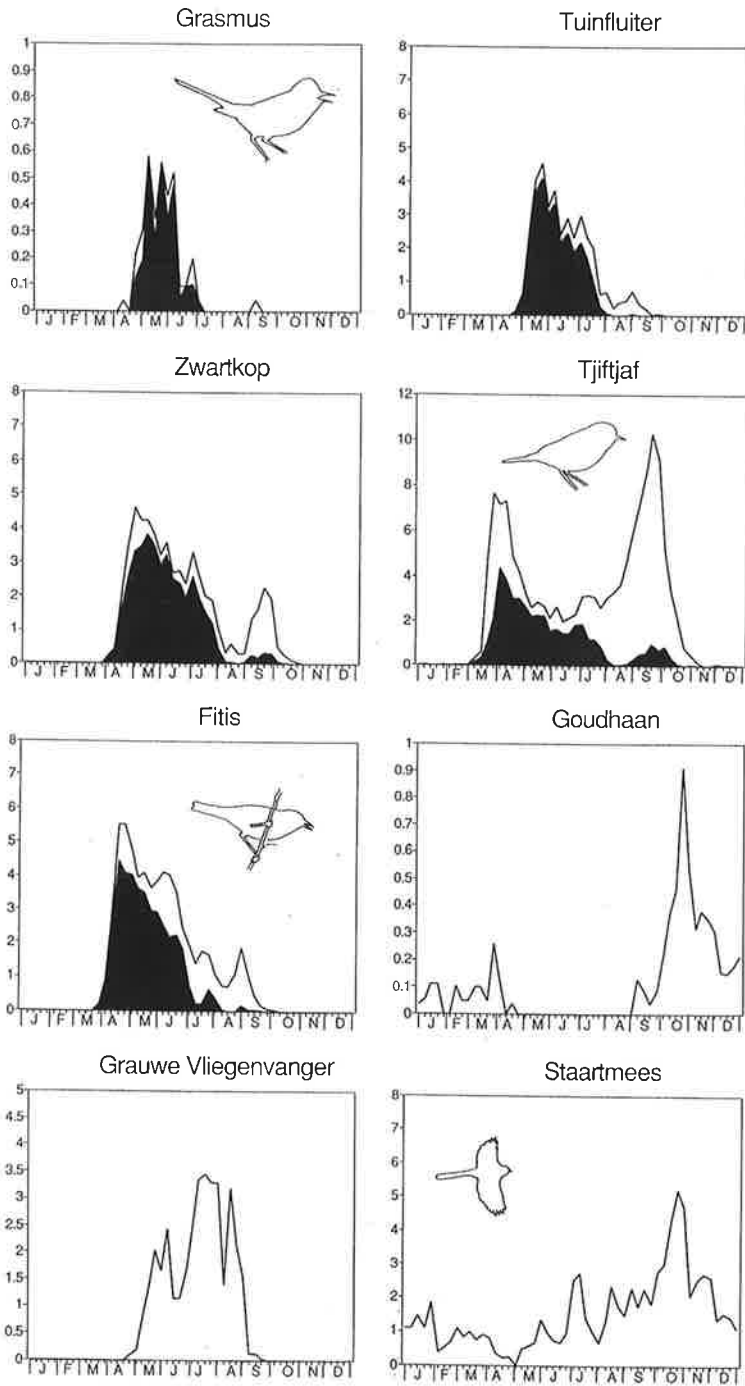
Het aantalsverloop van vrijwel alle zangers vertoont een min of meer vergelijkbaar patroon: het begint steil door een plotse en massale terugkeer van broedvogels en ebt snel weg wanneer de zang begint na te laten. Van een opleving later in het broedseizoen als

gevolg van uitvliegende jongen is niets te merken. Binnen dit stereotype patroon bestaat uiteraard wel enige variatie. Zo is het patroon van de Bosrietzanger veel steiler en gepiekerd dan dat van de Tuinfluiter.

De enige soort die sterk afwijkt van het geschetste patroon is de Tjiftjaf. Allereerst was er bij deze soort, in tegenstelling tot de overige zangers, in de meeste voorjaren sprake van een opvallende doortrekgolf. Vooral bij koud en nat weer eind maart en begin april werden regelmatig kleine groepjes (tot 10 exemplaren) gezien, speciaal langs de beek (veelal foeragerend op de stenen beschoeiing), en in opslag langs het slootje dat parallel aan de beek liep (foeragerend in wilgenopslag of aanplant). Na enkele dagen werden de groepjes niet meer waargenomen; omdat pas na het verdwijnen van deze vogels de zang begon toe te nemen, nam ik aan dat de groepjes bestonden uit trekkers die na enkele dagen waren verdwenen. Theoretisch is het echter ook mogelijk dat het ging om broedvogels ter plaatse die vanwege ongunstig weer nog geen territorium hadden bezet en zich tijdelijk concentreerden op voedselrijke plekken. Ook in het najaar werd een duidelijke trek golf geregistreerd. Vanaf eind juli of begin augustus begonnen de aantallen toe te nemen, mogelijk in eerste instantie als gevolg van dispersie van jonge vogels. In september stegen de aantallen explosief en werd ieder jaar een piek geconstateerd. Mijns inziens vond in die maand doortrek plaats. In oktober namen de aantallen snel af, maar ook in de wintermaanden werden soms Tjiftjaffen gezien. In

Het telgebied vormde, gezien de hoge dichtheden, een gunstige pleisterplaats voor Tjiftjaffen, zowel in de zomer als in de trektijd (foto: R. Schols)

Figuur 9. Aantalspatroon (gemiddeld aantal ex./week) van Grasmus, Tuinfluiter, Zwartkop, Tjiftjaf, Fitis, Goudhaan, Grauwe Vliegenvanger en Staartmees. In zwart aandeel zingende vogels.

de winters 1988/89 en 1989/90 (telwerk echter beëindigd) was er een overwinteraar, en in verschillende andere winters werd een incidentele waarneming verricht.

Het voorbeeld van de Tjiftjaf stelt ons voor een probleem. Het is aannemelijk dat het snel afkalven van de patronen van Bosrietzanger, Tuinfluiter en andere zangers na het wegvallen van de zangpiek een gevolg is van onopvallend gedrag tijdens de rui en doortrek. Waarom echter wijkt dan de Tjiftjaf zo opvallend af? Misschien is de soort wat roeplustiger en valt ze daardoor wat meer op. Een tweede hypothese kan echter niet worden uitgesloten. Misschien was de aard van het gebied wel juist erg geschikt voor Tjiftjaffen en bleven rondzwerfende jonge vogels en, later in het jaar, trekkers er graag hangen. Twee feiten kunnen deze veronderstelling ondersteunen. Ten eerste stelde ik bij frequente gebiedstellingen (2-3x per week) in een 25 ha groot gemengd bos in Nijmegen in 1990-91 een heel ander patroon vast dan op Douvenrade: hoewel het Nijmeegse gebied erg geschikt was in de broedtijd (in beide jaren 19 resp. 18 territoria) werden er in september maar heel weinig Tjiffies waargenomen, terwijl ik toch alert was op zachte roepgeluiden. Van een doortrekgolf was geen sprake. Ook het merkwaaardige patroon van de Zwartkop op Douvenrade moet worden genoemd. De kleine piek in september komt op conto van de jaren 1985-88, toen er in verschillende delen van het gebied sprake was van een explosieve toename van vlier. Juist op deze vlierstruiken bleken Zwartkoppen in de nazomer graag te vertoeven (bessen!). In de overige jaren werden in die tijd van het jaar amper Zwartkoppen waargenomen. Het leek erop dat de vogels in sommige jaren door een rijk voedselaanbod werden verleid om te blijven hangen in een gebied dat ze in andere jaren links lieten liggen.

Wellicht is de volgende verklaring het meest plausibel. Het terrein bood vooral Tjiftjaffen goede foerageermogelijkheden na afloop van het broedseizoen. Andere soorten zangers vonden er minder van hun gading en vertrokken of bleven in lage aantallen achter. Door hun stil en onopvallend gedrag werden de verschillen met de roeplustiger Tjiftjaf nog eens extra benadrukt. Deze verklaring zou kunnen worden getoetst door de aantalspatronen van zangers te vergelijken in verschillende habitats.

Goudhaantje

Als broedvogel ontbreekt het Goudhaantje in de ruime omgeving van het onderzoeksgebied, zodat alle waargenomen vogels trekkers waren. Alleen in 1989 werden noemenswaardige aantallen opge-

merkt. De grafiek is dan ook grotendeels gebaseerd op waarnemingen uit dat jaar.

Grauwe Vliegenvanger

Grauwe Vliegenvangers werden vrijwel uitsluitend gezien in de maanden mei tot en met augustus. De markante piek in juli wordt veroorzaakt door uitgevlogen, luidruchtig bedelende jonge vogels. Hiermee is de Grauwe Vliegenvanger een van de weinige soorten zangvogels die beantwoordt aan het theoretische model in figuur 3.

Mezen

Staartmezen leven een groot deel van het jaar in groepen. In het gebied werd de eerste groep (>5 ex.) waargenomen op 13 mei en de laatste op 13 februari. Door het al dan niet missen van een groep is het aantalspatroon springerig. Omdat er in verschillende jaren relatief grote aantallen werden waargenomen in oktober, kreeg ik de indruk dat er in die maand enige beweging in de Staartmezen zit, de status als extreme standvogel ten spijt.

De patronen van Matkop en Glanskop zijn eveneens springerig maar vertonen een overeenkomst door het dalletje midden in de broedtijd, in mei. Onopvallend gedrag tijdens de broedperiode is hiervan de oorzaak.

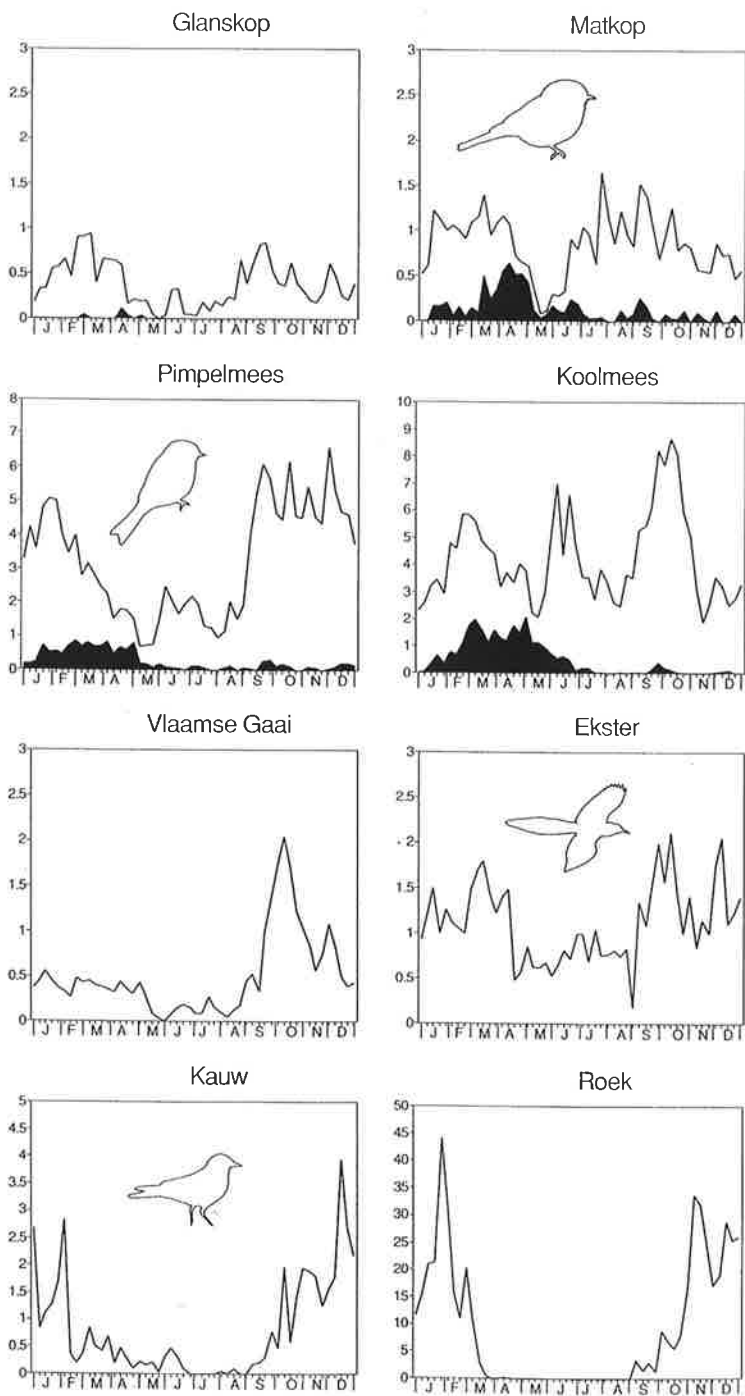
De Pimpelmees gedroeg zich in vergelijking met de Koolmees meer als een wintervogel. Meestal begonnen de aantallen in september op te lopen en verschenen er in november groepen tot enkele tientallen. Hoewel de grotere groepen nooit erg lang aanwezig waren, bleven de aantallen Pimpelmezen tot in februari vrij hoog om daarna geleidelijk terug te vallen. Het uitvliegen van de jonge vogels in juni leverde weer een bescheiden piek op.

In vergelijking hiermee week de Koolmees af door een opvallende herfstpiek (trek) en vroege voorjaarspiek (zang en balts). In de wintermaanden waren de aantallen vrij klein. In juni was er, net als bij de Pimpelmees maar opvallender, een piek als gevolg van rondtrekkende oude vogels met hun luidruchtig zeurende jongen.

Kraaien

Ieder jaar waren de aantallen Vlaamse Gaaien het hoogst in oktober. Vermoedelijk was dit grotendeels een gevolg van toegenomen vliegactiviteiten; met een eikel in de bek vliegende gaaien werden in deze periode regelmatig gezien.

Kauwen werden, conform het schaarse broedvoorkomen in de streek, in de broedtijd maar mondjesmaat waargenomen. Ook in de wintermaanden

Figuur 10. Aantalspatroon (gemiddeld aantal ex./week) van Glanskop, Matkop, Pimpelmees, Koolmees, Vlaamse Gaai, Ekster, Kauw en Roek. In zwart aandeel zingende vogels.

bleef het een weinig talrijke soort. Heel wat vaker werden Roeken gezien. Hoewel er al in september soms exemplaren verschenen, gedroeg de soort zich als een echte wintergast die in hoofdzaak van november tot en met februari in het gebied verbleef (jaarlijks op precies dezelfde hoeken van het terrein) en daarna abrupt verdween. De wintergroepen bestonden voor het overgrote deel uit oudere vogels; eerstejaars Roeken werden weinig gezien (< 5%).

Het aantal Zwarte Kraaien was gedurende het gehele jaar vrij constant. Het relatief hoge aantal in september-oktober is te danken aan het optreden van kleine groepen (tot ca 25 exemplaren) in bepaalde jaren.

Spreeuw

Het piekerige aantalspatroon van de Spreeuw, de talrijkst waargenomen soort, is een gevolg van een aantal factoren die ervoor zorgden dat in bepaalde perioden massa's Spreeuwen in het terrein verbleven en op andere momenten vrijwel geen. Het piekje in maart werd vermoedelijk veroorzaakt door voorjaarstrekken die korstondig pleisterden op graslanden; de piek eind mei-begin juni door massaal uitgevlogen jonge vogels die samen met hun ouders de grasvelden afschuimden. Daarna trad doorgaans een stille periode op, al leverde de zoveelste keer maaien soms een flinke groep Spreeuwen op. Vette aantallen werden eind september en begin oktober opgemerkt, net voordat de herfsttrek in alle hevigheid losbarstte. Vooral op mooie dagen waren er dan

honderden Spreeuwen aanwezig die hoog in de lucht collectief op insectenjacht gingen. Bij slecht weer werden er veel minder gezien. Foerageren in grasland gebeurde in die periode weinig. Vermoedelijk was het gras voor efficiënt foerageren veelal te hoog en/of was de grond te hard geworden om succesvol door spreeuwensnavels te kunnen worden omgeploegd. In de winter waren de aantallen steevast laag.

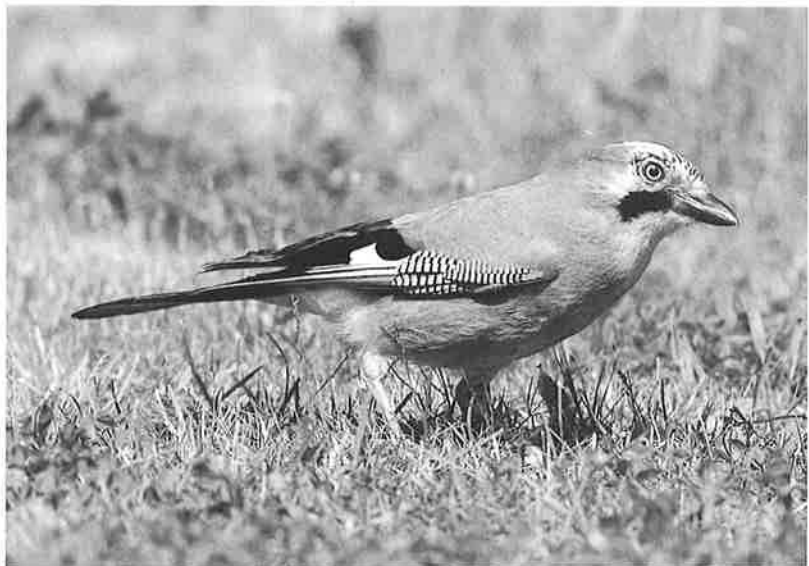
Huismus

In de eerste jaren werden vooral tussen half juli en eind augustus grote groepen Huismussen waargenomen, oude en jonge vogels die zich tegoed deden aan rijpende graankorrels en gespild graan. Na de omzetting van het akkerland in grasland namen de aantallen drastisch af en was de periode van maximale aantallen ruimer, globaal de maanden mei tot en met september. Kleine groepjes kanden dan wilgenopslag en braakliggende gronden af op zoek naar insecten en onkruidzaden.

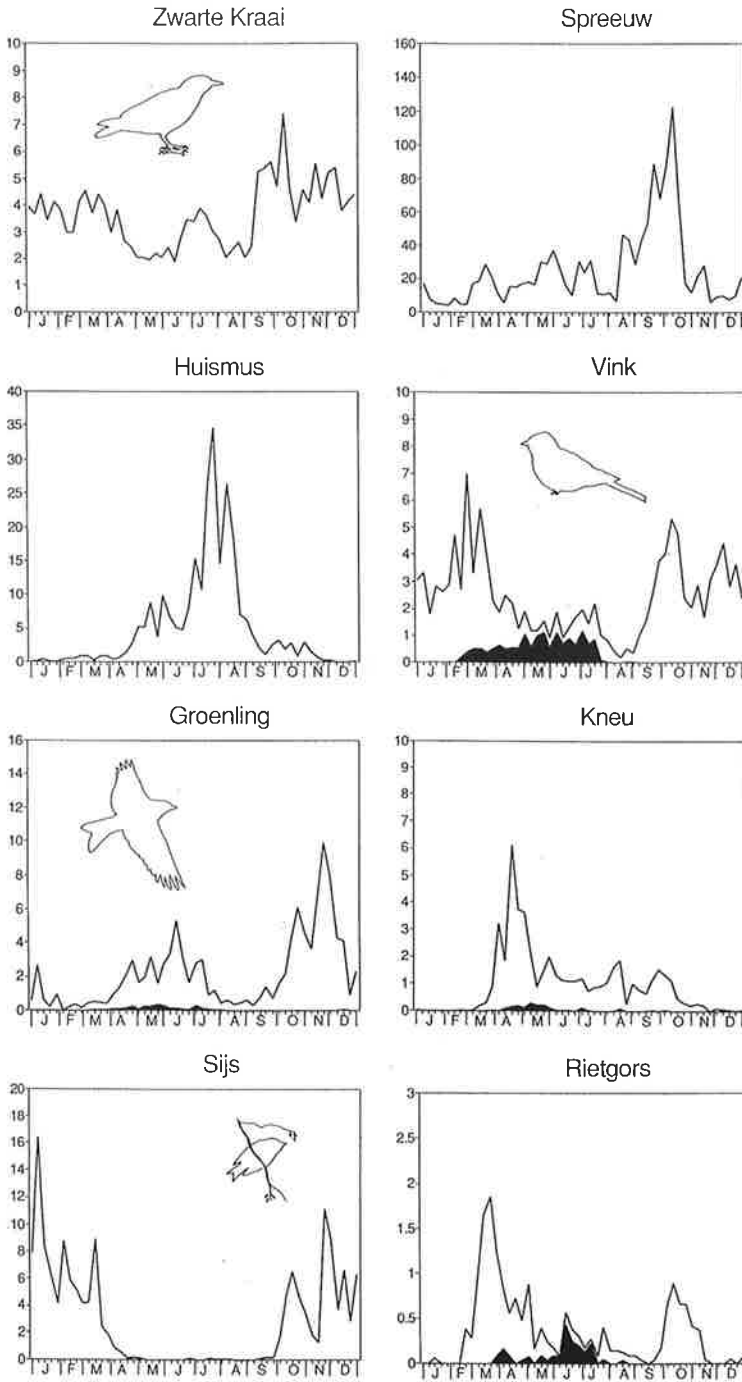
Vinken

Vinken werden vooral veel waargenomen in de trekperiode (half september-eind oktober en half februari-eind maart) en in de wintermaanden. De aantallen in de broedtijd waren aanmerkelijk lager, met een dal in augustus.

Het aantalspatroon van de Groenling werd bepaald door twee pieken. De eerste viel tussen eind april en begin juli en werd veroorzaakt door voedselzoekende

In oktober waren Vlaamse Gaaien nogal opvallend vanwege de vele voedselvluchten (foto: A. Zwaga)

Figuur 11. Aantalspatroon (gemiddeld aantal ex./week) van Zwarte Kraai, Spreeuw, Huismus, Vink, Groenling, Kneu, Sijs en Rietgors. In zwart aandeel zingende vogels.

vogels (soms hele families) in onkruidvegetaties op braakliggende gronden. Dit kwam vooral in de eerste onderzoeksjaren voor. De tweede piek, eind oktober-begin december bestond uit groepen die op rozebottelstruiken kwamen foerageren. Wanneer deze voedselbronnen uitgeput raakten, zochten de groepen hun heil weer elders.

Sijzen werden vrijwel uitsluiten in elzenaanplant gezien. Na een piekje in de trekmaand oktober kwamen echt grotere aantallen meestal pas in de winter voor, vooral in januari. De vogels waren eind maart doorgaans weer verdwenen, en er is slechts een handjevol waarnemingen uit de periode mei tot en met augustus.

Vooraf in de eerste onderzoeksjaren was het terrein geschikt voor Kneuen dankzij de aanwezigheid van ruderaal hoekjes. In april maakten doortrekkende groepjes hiervan soms enige tijd gebruik, in de nazomer was dat niet het geval. In de wintermaanden werd de soort amper waargenomen.

Rietgors

In verschillende jaren broedden er een of meer paartjes Rietgorzen op natte plekken. De meeste Rietgorzen werden evenwel gezien tijdens de trek, vooral eind maart-begin april en in oktober.

Fred Hustings, Veldstraat 52, 6533 CD Nijmegen

Tabel 1. Overzicht van alle waargenomen soorten
(het eerste deel van deze tabel is te vinden in deel I van dit artikel, zie noot).

Soort	Totaal	% zang	Max.	Datum	Soort	Totaal	% zang	Max.	Datum
Nachtegaal	9	88.9	1	div.	Matkop	975	17.4	6	03.08.79
Gekraagde Roodstaart	29	17.2	3	div.	Zwarte Mees	35	2.9	5	27.10.89
Paapje	12	0.0	3	04.05.80	Pimpelmees	3705	8.5	30	07.11.87
Roodborsttapuit	1	0.0	1	20.10.82	Koolmees	4941	12.4	28	11.10.86
Tapuit	13	0.0	2	div.	Boomklever	118	0.0	4	14.06.85
Beflijster	1	0.0	1	09.04.80	Boomkruiper	802	23.2	7	20.06.87
Merel	7358	13.9	34	17.11.87	Wielewaal	26	61.5	2	div.
Kramsvogel	1073	0.0	98	04.01.87	Vlaamse Gaai	587	0.0	10	11.10.86
Zanglijster	2907	17.6	27	11.10.86	Ekster	1282	0.0	7	09.03.86
Grote Lijster	656	6.1	30	02.03.85	Kauw	917	0.0	41	14.12.85
Koperwiek	1046	0.0	48	02.04.84	Roek	9745	0.0	290	27.12.85
Sprinkhaanrietzanger	3	100.0	1	div.	Zwarte Kraai	4211	0.0	25	11.10.86
Bosrietzanger	707	78.8	14	06.06.83	Spreeuw	30.645	0.0	677	11.10.86
Kleine Karekiet	16	81.3	2	20.06.84	Huisemus	5617	0.0	155	24.07.82
Spotvogel	394	58.1	8	07.06.87	Ringmus	328	0.0	35	27.10.79
Braamsluiper	65	83.1	2	div.	Vink	2822	12.7	52	02.03.85
Grasmus	83	80.7	4	div.	Keep	157	0.0	90	04.01.80
Tuinfluit	863	76.7	11	25.05.85	Europese Kanarie	28	0.0	7	16.09.81
Zwartkop	1364	69.8	13	div.	Groenling	2482	3.1	64	24.11.79
Fluiter	3	66.7	1	div.	Putter	199	3.5	15	23.11.80
Tijftjaf	3277	31.3	23	21.09.87	Sijs	3191	0.0	100	04.01.80
Fitis	1480	64.3	14	28.04.85	Kneu	1158	4.1	86	18.04.82
Goudhaantje	136	0.0	11	29.10.89	Barmsijs	371	0.0	95	03.01.87
Vuurgoudhaantje	24	16.7	2	div.	Goudvink	3	0.0	1	div.
Grauwe Vliegenvanger	819	0.0	14	14.08.87	Appelvink	222	0.0	5	05.06.88
Bonte Vliegenvanger	33	0.0	5	div.	Geelgors	26	0.0	3	div.
Staartmees	1782	0.0	27	29.10.89	Rietgors	404	11.4	7	20.03.88
Glanskop	446	1.3	7	div.					

Sensationele doortrek van Duinpiepers in najaar 1992

Ran Schols & Carlo van Seggelen

Vanwege de nogal onopvallende trekroep en het tamelijk onopvallende gedrag van neergestreden vogels moeten de meeste vogelaars tevreden zijn met hooguit enkele Duinpiepers *Anthus campestris* per najaar. Wat dit betreft worden fanatieke trek-tellers waarschijnlijk nog het beste bedeed, met name wanneer ze actief zijn in het zuidoosten van het land of langs de Hollandse en Zeeuwse kust. Met enig geluk zien zij in sommige jaren een dozijn of meer Duinpiepers langstrekken (o.a. Bijlsma 1987, Mostert & Laponder 1988 en Schols 1986). Op de Zuidwest-Veluwe werden door Bijlsma (1978) in het midden van de jaren zeventig eveneens maximaal enkele tientallen trekkers per najaar opgemerkt, maar tegenwoordig worden dergelijke aantallen door andere tellers op de Veluwe niet (meer) vastgesteld (Lensink & Kwak 1985, Buesink 1985 en Schoppers 1991). In Limburg worden doorgaans maar weinig Duinpiepers in de trektijd gezien (Hens 1965, Ganzvles *et al.* 1987).

De enige bekende uitzonderingen tot nu toe zijn 1977, met tussen 16 augustus en 9 september maxi-

maal 33 pleisterende Duinpiepers op de Brussumerheide (F. Husting, schr. mededeling) en 1985 met in totaal 43 trekkende exemplaren in augustus en september over de telpost bij Geleen (Schols 1986).

Het was dan ook totaal onverwacht dat in het najaar van 1992 Limburg en de rest van Nederland als het ware overspoeld werd met Duinpiepers. Ondergetekenden, die telden bij respectievelijk Geleen (Zuid-Limburg) en in de Groote Peel (Oost-Brabant) waren eveneens getuige van deze influx.

Toen Fred Hustings ons benaderde met de vraag om naar aanleiding van deze invasie over onze telresultaten een artikel te schrijven voor het tijdschrift *Limosa* wilden we dit graag doen. Het leek het ons echter zonde als lezers van *Limburgse Vogels* daarvoor verstoken zouden blijven van informatie over de Duinpiepertrek. Daarom hebben we besloten om het verhaal in een ietwat aangepaste vorm eveneens in *Limburgse Vogels* op te nemen en verschijnt onze beschrijving van de Duinpieperinflux, vrijwel gelijktijdig, ook in *Limosa*.

Op de telposten in de Groote Peel en bij Geleen werden nog nooit zoveel Duinpiepers waargenomen als in 1992 (foto: H. Koks)

Aantalsverloop bij Geleen en de Groote Peel

Op de posten Geleen en de Groote Peel werd in de periode dat er Duinpiepers doortrokken (week 34-39, 20 augustus tot en met 30 september) wekelijks 2-6 keer 's ochtends en overdag geteld. In totaal ging het hierbij om 186 respectievelijk 184 teluren. Er werd geteld volgens de richtlijnen van de Landelijke Werkgroep Vogelteksten (LWVT 1985). Dit hield onder andere in dat een standaard telfront van 200 meter breedte (cirkel van 100 meter rondom de waarnemer) werd aangehouden.

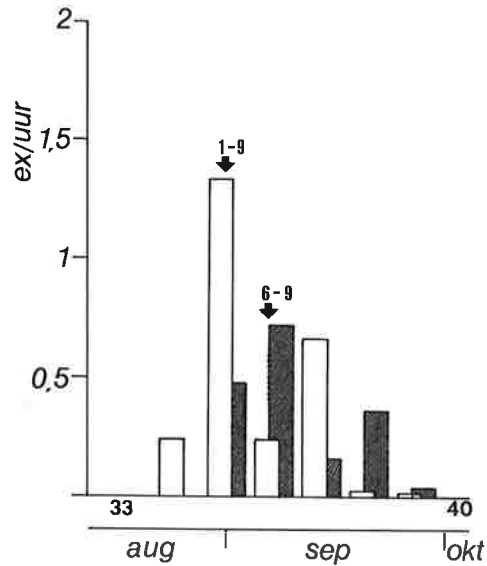
In de genoemde periode zag de teller bij Geleen 67 Duinpiepers passeren (waarvan 52 over het 200 meter front) en de telploeg in de Groote Peel 49 (alle over het telfront). Dit betekende een gemiddeld aantal van 2.60 respectievelijk 2.04 Duinpiepers per telling in deze periode (over het standaard telfront). Oude records gingen hiermee grandioos aan diggelen.

Bij Geleen werden de eerste (drie) vogels opgemerkt op 20 augustus, waarna de aantallen snel opliepen. Er konden twee trekgolven onderscheiden worden, met als maxima 20 exemplaren op 30 augustus en 14 ex. op 13 september (figuur 1). Na half september werden bij Geleen nog maar weinig vogels waargenomen. De laatste Duinpieper werd gezien op 29 september. De mediane datum viel op 1 september.

In de Groote Peel lieten de eerste Duinpiepers wat langer op zich wachten. Vermoedelijk werd dit veroorzaakt doordat er op deze post in de laatste decade van augustus niet frequent werd geteld. Nadat op 29 augustus de eerste Duinpieper passeerde nam ook hier de trek snel toe en was er eveneens sprake van twee golven, namelijk in begin september en rond half september (figuur 1). De beste telling was die op 6 september met 10 exemplaren. In tegenstelling tot Geleen werden in de Groote Peel ook na half september nog vrij veel Duinpiepers waargenomen. Op 29 september passeerde de laatste Duinpieper. De mediane datum in de Groote Peel viel vijf dagen later dan bij Geleen, namelijk op 6 september.

Verbluffende aantallen in Limburg

In figuur 2 worden de Limburgse waarnemingen getoond die op het moment van schrijven waren binnengekomen in het kader van het BSP niet-broedvogels. Tevens zijn in deze figuur de telresultaten opgenomen van de net op Brabants grondgebied gelegen telpost in de Groote Peel. Uit de noordelijke helft van de provincie zijn duidelijk minder meldingen binnengekomen. Dit is waar-

Figuur 1: Doortrekverloop van de Duinpieper over de telposten Geleen (wit, n=67) en de Groote Peel (zwart, n=49) per standaardweek, najaar 1992. Pijltje geeft ligging mediane datum aan.

schijnlijk vooral te wijten aan een geringer aantal waarnemers dat daar actief is. De aantallen die in de Groote Peel werden geteld geven immers aan dat ook in Noord-Limburg veel Duinpiepers moeten zijn getrokken.

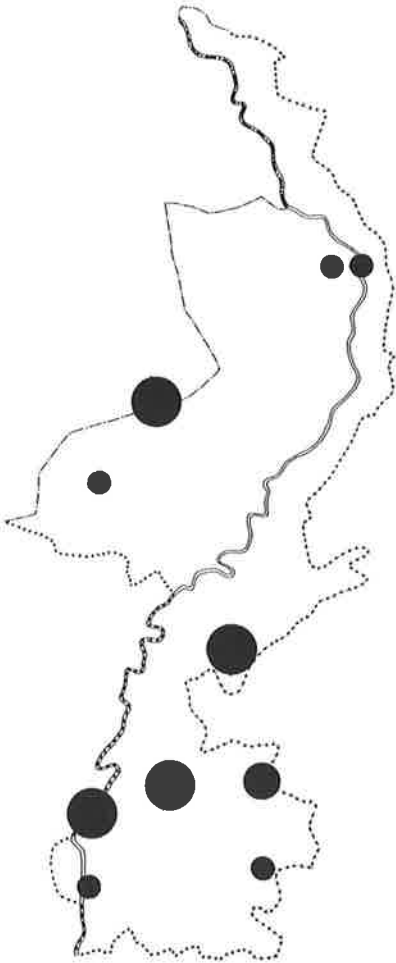
Uit figuur 2 valt af te leiden dat buiten de twee eerder genoemde trektelposten ook in andere delen van Limburg de nodige Duinpiepers zijn doorgetrokken.

Zo trokken over de telpost Mariahoop in Midden-Limburg in totaal minimaal 20 exemplaren, met op 10 september zelfs een groep van 12 exemplaren. De tellers hier gaven bovendien aan dat ze aanvankelijk mogelijk exemplaren gemist hadden. In een groeve bij Brunssum pleisterden 10 vogels op 9 september.

Het is interessant om de melden dat ook op de Strabrechtse Heide (op ca 20 kilometer van de limburgse grens gelegen) veel Duinpiepers werden geteld. Tijdens enkele trektellingen konden hier in totaal 16 exemplaren worden geteld en pleisterden er bovendien meerdere groepen (tot 12 exemplaren op 28 augustus).

Uit het voorgaande mag dan ook worden aangenomen dat de geconstateerde aantallen tijdens de systematische tellingen in de Groote Peel en bij Geleen representatief zijn voor de trekintensiteit elders in Limburg.

Hoeveel Duinpiepers zijn in het najaar van 1992

Figuur 2: Overzicht van de binnengekomen waarnemingen BSP niet-broedvogels van Duinpiepers in Limburg, najaar 1992. Tevens zijn de aantallen van de telpost Grootte Peel opgenomen. Kleine stip: 1-2 ex, middelgrote stip: 3-10 ex, grote stip: >10 ex.

Limburg gepasseerd?

Nemen we als uitgangspunt het standaard telfront van 200 meter en het gemiddeld aantal vogels per telling. Het tijdvak 20 augustus - 30 september omvat 42 dagen c.q. tellingen. In de Grootte Peel en bij Geleen is op 24 respectievelijk 20 betrekkelijk willekeurig gekozen dagen daadwerkelijk geteld, maar vaak niet de volledige dag. Hiermee rekening houdend kan worden berekend dat in de genoemde periode over het telfront van 200 meter in de Grootte Peel en bij Geleen minimaal 86 respectievelijk 109 Duinpiepers zijn getrokken!

Extrapoleren we deze getallen naar een front van een kilometer breed dan gaat het al om 430 resp. 545 exemplaren. Over een front van ca. 25 kilometer, dit is om de gedachte te bepalen de afstand hemelsbreed van de Grootte Peel tot de Duitse grens of de breedte van Zuid-Limburg, worden duizelingwekkende aantallen van bijna 11000 respectievelijk 13625 gehaald! Zelfs wanneer we er van uitgaan dat over de helft van de regio geen enkele Duinpieper is getrokken, of dat er tijdens de helft van het aantal dagen geen Duinpiepers vlogen (wat zeer onwaarschijnlijk is), blijven de aantallen fenomenaal, namelijk ongeveer 5500-7000!

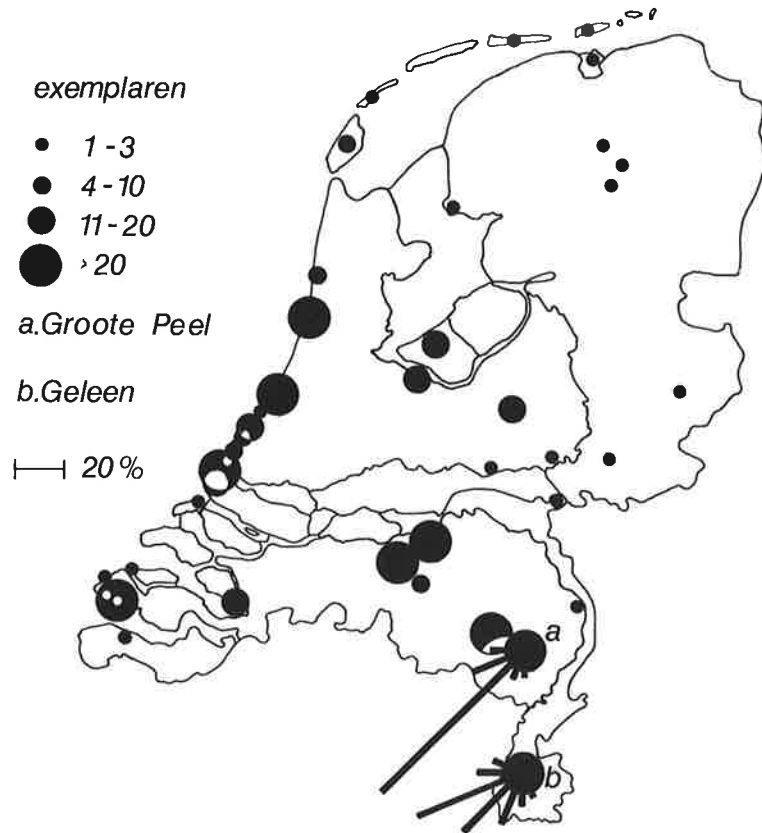
Impressies uit de rest van Nederland

De situatie in de rest van Nederland (en daarbuiten) is nog niet in detail bekend. Zo zijn nog niet alle gegevens van andere telposten opgevraagd, is het landelijke archief BSP-niet broedvogels nog niet geraadpleegd en is de literatuur nog niet uitputtend doorgenomen. Niettemin staat het vast dat ook in andere delen van het land, als ook in België zeer veel Duinpiepers zijn gezien.

Wat Nederland betreft blijkt dit onder andere uit de 111 waarnemingen (met minimaal 500 exemplaren) die op de telefonische inspreklijn van de Dutch Birding Association (DBA) werden ingesproken. Het is bekend dat slechts een klein deel van de waarnemers hun waarnemingen op deze manier kenbaar maakt. Het aantal waarnemingen op deze inspreklijn vormt dus slechts het topje van een ijsberg en het gepresenteerde overzicht (figuur 3) geeft niet meer dan een eerste grove indruk.

Uit alle delen van het land zijn meldingen binnengekomen. Het noordwesten en noorden komt er nogal bekaaid af, maar ook hier zijn de aantallen relatief gezien uitzonderlijk. Van sommige andere delen van het land (bijvoorbeeld Gelderland) is niet duidelijk of Duinpiepers er daadwerkelijk schaars waren. Aannemelijker lijkt dat waarnemingen niet zijn doorgegeven of dat de soort niet altijd herkend werd.

Relatief grote aantallen Duinpiepers werden gemeld in Midden- en Zuid-Nederland, zoals in Flevoland, in het Kootwijkerzand (max. 15 ex.), bij Den Bosch (max. 10 ex.), in de Drunense Duinen (max. 17 ex.) en de Strabrechtse Heide (max. 15 ex.). Langs de kust werden vanwege de sterke stuwung, opvallend hoge aantallen waargenomen. De aantallen namen daarbij van noord naar zuid toe. Langs de Nolledijk bij Vlissingen passeerden in totaal 125 exemplaren, met op 11 september een verbazingwekkend totaal van 53. Maar ook de (ingesproken) aantallen rond Den Haag (max. 11 op 11 september), Katwijk (max. 17 op 6 september) en de

Figuur 3: Overzicht van waarnemingen van Duinpiepers, najaar 1992 op de DBA-lijn, met aanvullingen van Vliissingen (Nolledijk), Haarlem en Texel. Tevens zijn de richtinggegevens (in procenten) en aantallen van de telposten Geleen en de Groote Peel aangegeven.

Maasvlakte (max. 24 op 12 september) liegen er niet om. Bij Haarlem worden tijdens trektellingen in totaal bijna 30 trekkers genoteerd (max. 11 op 13 september).

De meeste waarnemingen stammen uit de week van 10 tot 16 september. Meldingen van eind augustus zijn zeer schaars en blijken vooral afkomstig uit het zuidoosten van het land. Het gaat daarbij niettemin om relatief grote aantallen (Strabrechtse Heide max. 15 en Geleen max. 20 exemplaren per dag). Dit zou kunnen wijzen op een snelle en vrij omvangrijke doortrekgolf eind augustus die zich vooral tot deze regio lijkt te hebben beperkt.

Herkomst van de vogels

Het is op dit moment niet mogelijk om te berekenen hoeveel Duinpiepers in het najaar van 1992 ons land zijn gepasseerd. Het is zeker niet ondenkbaar dat het getal in de orde van grootte van 10000 of 15000 (en wellicht nog hoger) ligt. Feit blijft dat sprake was van meer dan normale doortrek.

De precieze herkomst van door West-Europa trek-

kende Duinpiepers is niet bekend (Cramp 1988, Glutz von Blotzheim & Bauer 1985). Meestal wordt aangenomen dat de Duinpiepers die ons land passeren afkomstig zijn uit Noord-Duitsland, Denemarken en Zweden (Bijlsma 1987). De enorme aantallen die in 1992 Nederland bereikten, moeten echter grotendeels van elders afkomstig zijn, aangezien de broedpopulatie in genoemde landen door de landelijke coördinatoren van het Europese Atlasproject op hooguit 300-650 paren wordt geschat (archief European Ornithological Atlas Committee, J. Bekhuis).

Bij de influx van 1992 waren ongetwijfeld verder oostelijk broedende populaties betrokken, bijvoorbeeld uit Polen of het GOS. Hier broeden immers nog relatief grote aantallen Duinpiepers (archief EOAC). Een aanwijzing voor een meer oostelijke herkomst is bovendien de nogal afwijkende westelijke gemiddelde trekrichting zoals die op de telpost Geleen werd vastgesteld (234 graden, N=42). Ook de gemiddelde trekrichting in de Groote Peel (229 graden, N=49) mag als vrij westelijk worden aange-merkt. In normale jaren wordt te Geleen een veel

Waarschijnlijk waren de grote aantallen Duinpiepers in 1992 afkomstig uit Polen en het GOS (foto: M. Koks)

zuidelijkere richting aangehouden, namelijk 212 graden (N=47). Deze komt goed overeen met de gemiddelde trekrichting die werd vastgesteld op een tiental telposten verspreid over Limburg (209 graden, N=34, Ganzvles *et. al.* 1985) en op de Zuidwest-Veluwe (212 graden, N=126, naar Bijlsma, 1978). Interessant in dit verband is de trekrichting in het najaar van 1985 toen bij Geleen eveneens een voor het binnenland groot aantal van 43 Duinpiepers werd geteld (Schols 1986). Ook toen bleek de gemiddelde trekrichting westelijker dan in andere jaren te zijn, namelijk 231 graden (n=29). Het lijkt er op dat in de meeste jaren vooral doortrek van Duitse, Deense en Zweedse vogels in Nederland plaatsvindt (cf. Bijlsma 1987). Dit uit zich dan in (normale) bescheiden aantallen die in richtingen tussen ZW en ZZW over ons land trekken. In sommige jaren (zoals bijvoorbeeld 1985 en vooral 1992) vindt een meer of minder grote influx plaats van vogels uit meer oostelijk gelegen gebieden. Over het hoe en waarom van dergelijke influxen valt (nog) niet veel te zeggen. De najaren van 1985 en 1992 werden niet gekenmerkt door langdurige periodes met harde oostenwind. In de eerste helft van 1992 kwamen maar enkele dagen voor met een dusdanige oostelijke wind dat verdrifting het gevolg zou kunnen zijn geweest. Westen- tot zuidwesten-

winden domineerden deze periode. De tweede helft van september kende wel vrij veel (zuid)oostenwinden, maar toen waren de meeste Duinpiepers al gepasseerd. Grootschalige verdrifting lijkt dus niet voor de hand te liggen, hoewel wij een slag om de arm willen houden zolang de meteorologische omstandigheden in Oost-Europa nog niet geanalyseerd zijn. De vraag of een mogelijk (extreem) goed broedsucces in 1992 als verklaring kan worden aangedragen is voorlopig ook niet te beantwoorden. Wie dus weet waarom Duinpiepers in sommige najaren (en in 1992 op massale wijze) kiezen voor een meer westelijke trekweg, mag het zeggen!

Dankwoord

Dank aan alle vogelaars die hun waarnemingen op de DBA-inspreeklijn hebben ingesproken en dank aan Hans Gebuis en Ruud van Dongen die ze bereidwillig voor dit overzicht ter beschikking stelde. Verder dank aan Hans Groot (telpost Haarlem) en A. van Gilst, S. Lillipally, G. Davidse en vooral Pim Wolf van de telpost Nolledijk, Vlissingen voor hun trektelmateriaal. P. van Tilburg en J. Vereijken waren verantwoordelijk voor een groot deel van de trektellingen in de Groote Peel. Frans Schepers leverde BSP waarnemingen van de Duinpieper van Zuid-Limburg, Ernest van Asseldonk die van het district Noord-Limburg. Fred Hustings stimuleerde ons tot het schrijven van dit artikel voor Limosa en Limburgse Vogels en was bovendien behulpzaam met adviezen en literatuur.

Literatuur

- Bijlsma R. G. 1978, Het voorkomen van de Duinpieper *Anthus campestris* op de Zuidwest-Veluwe, Nederland, deel II: Trektijd. *Limosa* 51:122-131.
- Bijlsma R. G. 1987, Duinpieper *Anthus campestris*, In: Sovon, Atlas van de Nederlandse Vogels, Sovon, Amhem.
- Buesink H. 1985, Najaarstrek van piepers & leeuweriken, *Tijdfjaf* 30:7-50.
- Cramp S. (ed) 1988, The Birds of the Western Palearctic 5, Oxford, University Press, Oxford.
- Ganzvles W., F. Hustings, F. Schepers, J. Ummels & W. Vergoossen, 1987, Vogels in Limburg, Publ. Nat. Hist. Gen. in Limburg, Maastricht.
- Glutz von Blotzheim U. N. & K. M. Bauer, 1985, Handbuch der Vogel Mitteleuropas, Band 10/11, Passeriformes (1 Teil) Motacillidae-Prunellidae.
- Hens P.A. 1965, Avifauna van de Nederlandse provincie Limburg, benevens een vergelijking met die der aangrenzende gebieden. Publ. Natuurhist. Gen. Limburg, Maastricht.
- Lensink R. & R. Kwak, 1985, Vogeltrek over Amhem in 1983 met een samenvatting over de periode 1981-1983 en methodieken voor het bewerken van telmateriaal. Deel 2, soortbeschrijvingen. Rapport, Amhem.
- LWVT 1985, Handleiding tellen van zichtbare landtrek, SOVON, Amhem.
- Mostert K. & D. Lapponder, 1988, Opmerkelijke vogeltrek tijdens

oostelijke winden in najaar 1987, Monster en Westduinpark (Den Haag). *Het Vogeljaar* 36:204-213.

Schols R. 1986. Opmerkelijke najaarstrek van Duinpiepers over Vrouwenbos, Beek in 1985. *Mededelingen LWT* 5:29-30.

Schoppers J. 1991. Zichtbare vogeltrek over Arnhem najaar 1990, met een samenvatting van aantallen over de periode 1981-1990. *Uitgave Vogelwerkgroep Arnhem e.o. Rapport*, Arnhem.

Ran Schols en Carlo van Seggelen, p/a Dr. Nolenslaan 85-I, 6136 GK Sittard

Interessante terugmeldingen IV

*Ran Schols
Jo van der Coelen*

Gezien de positieve reacties die we regelmatig krijgen blijkt de rubriek "interessante terugmeldingen" aan te slaan. Van diverse mensen kregen we leuke meldingen toegestuurd, zodat we deze rubriek nog een paar keer kunnen vullen. Het is echter voor de continuïteit geen overbodige luxe om van meer mensen interessante gevallen te ontvangen. Schroom dus niet en houdt ons op de hoogte van opvallende terugmeldingen!

Hieronder wordt weer een aantal terugmeldingen gepresenteerd. Om een en ander te verduidelijken zullen we bij diverse meldingen de locatie op een kaartje tonen (figuur 1). Het nummer van de betreffende terugmelding in de tekst correspondeert daarbij met dat op de kaart.

Grauwe Gans In een eerdere aflevering werd een waarneming van een in "Oost"-Duitsland geringde en te Thorn afgelezen Gauwe Gans besproken (van der Coelen & Schols 1991). Deze keer werd door H. Koks op 13 januari 1989 bij de Asseltse Plassen, Swalmen een Grauwe Gans waargenomen met een blauwe halsband. De vogel bleek op 10 juli 1987 in Nykarleby, Finland (1) te zijn gemerkt en werd daar twee maanden later voor de eerste keer afgelezen. Een jaar later zagen Finse waarnemers de vogel weer terug op ca 200 kilometer van de ringplaats (2). Vervolgens werd de gans op 21 november 1988 in het Verdronken Land van Saeftingte ontdekt (3) en daarna dus bij Asselt.

Steenuil Stokoud mag je de volgende twee Steenuilen zeker noemen. De ene Steenuil werd bijna 9,5 jaar na het ringen (op 23 juni 1977 te Alsdorf/Keulen, Duitsland) op 2 december 1986 door H. Snellings dood teruggevonden in Schimmert. De andere Steenuil werd minimaal 11 jaar en 9 maanden oud! Deze werd door M. Gerits op 13 september

1977 te Kelmond-Beek als volgroeid geringd en door J. Smeets op 7 juni 1989 bij Waterval-Ulestraten dood gemeld. Cramp (1985) noemt een literatuurbron die als maximale leeftijd van een geringde Steenuil 15 jaar en 7 maanden opgeeft, maar diezelfde bron wordt door Glutz & Bauer (1980) in twijfel getrokken. Zij houden het op 9,5 jaar. Echt duidelijk zijn de twee belangrijkste handboeken dus niet en het is zelfs bedenkelijk om te moeten vaststellen dat de "grondige" Glutz en Bauer hebben verzuimd om Hens (1965) te raadplegen, die een terugmelding van ruim 11 jaar beschrijft. Hoe dan ook, het is duidelijk dat de twee hierboven beschreven oudjes zeer uniek zijn.

Figuur 1: Ligging van de locaties van in de tekst besproken en genummerde terugmeldingen.

Kokmeeuw en Holenduif Het is interessant om te zien waar als nestjong geringde vogels zich in latere jaren vestigen. Het geeft onder andere inzicht in de zogenaamde geboorteplaatsrouw. De volgende twee terugmeldingen zijn mooie voorbeelden.

Ten eerste een *Kokmeeuw* die op 30 mei 1990 als pullus in een kolonie te Antwerpen, België (4) van een ring werd voorzien en twee jaar later door C. van Seggelen in een Kokmeeuwenkolonie in de Groote Peel werd teruggevonden, ruim 100 kilometer van zijn geboorteplaats. Eerlijkheidshalve moet gezegd worden dat het in dit geval niet 100% zeker is of de Kokmeeuw daadwerkelijk in de Groote Peel heeft gebroed, aangezien in broedkolonies ook altijd de nodige niet-broeders vertoeven.

Het andere voorbeeld betreft een *Holenduif* die op 6 juli 1984 als nestjong bij Horst-America werd geringd en half mei 1985 22 kilometer naar het noordoosten in een nestkast te Kevelaar (Duitsland) aan zijn einde kwam (Gassling 1991).

Merel Op 26 oktober 1986 vingden ringers aan de Engelse zuidkust (5) een eerste kalenderjaar vrouwtje Merel. Het jaar daarop, op 24 maart, vond J.

Pöschkens de vogel als verkeersslachtoffer terug, even ten oosten van Heerlen (600 kilometer van de ringplaats). Het is niet duidelijk of de vogel in respectievelijk het overwinteringsgebied en broedgebied werd aangetroffen, aangezien oktober en maart juist de belangrijkste trekmaanden zijn bij deze soort. Hens (1965) noemt maar één Engelse terugmelding, de meeste buitenlandse meldingen stammen uit Frankrijk en België.

Grote Gele Kwikstaart Het is nog grotendeels onbekend of de Grote Gele Kwikstaarten die hier in de winter langs de Limburgse beken vertoeven broedvogels van eigen bodem zijn of tot populaties behoren van meer noordelijk en oostelijk gelegen gebieden. Het aantal terugmeldingen is nog te gering. In ieder geval overwintert een deel van de eigen populatie ter plaatse, getuige enkele aflezingen van hier gekleurde vogels. De terugmelding van J. Pöschkens toont aan dat in de winter ook buitenlandse Grote Gele Kwikken hier kunnen worden waargenomen. Hij vond op 4 januari 1985 een dood exemplaar in Heerlen. De vogel bleek op 20 september 1984 te zijn geringd in Neubrandenburg in het

Figuur 2: Vind- en/of ringplaatsen van in de Groote Peel gevangen Kleine Kerekieten (ronde symbolen) en Rietgorzen (driehoekën), Selectie van gegevens van A. Aelberts, 1987-1992.

Het is nog niet duidelijk in welke mate de in Limburg overwinterende Grote Gele Kwikstaarten eigen broedvogels zijn (foto: K. Lemmens)

voormalige Oost-Duitsland (6) en had dus ca. 578 kilometer naar het WZW gevlogen.

Draaihals Een Draaihals waarnemen is al bijzonder genoeg, laat staan ooit een geringd exemplaar tegen het lijf te lopen. J. Pöschkens lukte beide, al ging het spijtig genoeg om een dood exemplaar. De vogel, die op 27 augustus 1989 bij Eygelshoven werd gevonden, bleek slechts kort daarvoor (op 16 augustus 1989) in Piringen, België te zijn geringd. Hij had dus in het najaar 47 kilometer naar het ONO gevlogen.

Kleine Karekiet Tijdens het ringwerk dat door A. Aelberts wordt verricht bij het Roerdompven in de Groote Peel is de Kleine Karekiet de meest gevangen soort. Vanaf 1987 zijn al bijna 1600 exemplaren van een ring voorzien en inmiddels heeft dit al een aardige reeks terugmeldingen opgeleverd. Dit aantal is natuurlijk nog te klein om in detail de herkomst en trekroutes van in de Groote Peel geringde karekieten te kunnen beschrijven. Niettemin is een tijp van de sluier opgelicht en willen we u de meest interessante terugmeldingen niet onthouden (figuur 2). Door het zeer intensieve vang- en ringwerk in België komen uit dit land onevenredig veel terugmeldingen. Opvallend is dat nogal wat karekieten uit de westelijke helft van België worden gemeld. Zouden nu echt zo veel Kleine Karekieten, die in het najaar in de Groote Peel zijn geringd, eerst een stuk in westelijke richting afleggen en vervolgens een knik maken naar het zuiden tot zuidwesten, of hebben we hier te maken met een flink scheefgetrokken beeld vanwege een veel grotere vangintensiteit in West-België? Mogelijk is West-België inderdaad sterker in trek omdat hier meer moerasgebieden (pleisterplaatsen) liggen dan bijvoorbeeld in de Ardennen en andere delen van Oost-België.

Rietgors Een andere soort die veel door A. Aelberts wordt geringd in de Groote Peel is de Rietgors. Ook van deze soort zijn al de nodige leuke terugmeldingen binnengekomen (figuur 2). Vooral de buitenlandse meldingen uit Frankrijk, Spanje en Noorwegen zijn interessant. Zie ook het artikel over de trek van de Rietgors in de Groote Peel elders in dit nummer van Limburgse Vogels.

Terugmeldingen in Limburg van Merels geringd op Engelse bodem zijn behoorlijk zeldzaam (foto: A. Zwaga)

Literatuur

- Coelen J. van der & R. Schols 1991. Interessante terugmeldingen I. Limburgse Vogels 2 (2): 54-56.
- Cramp S. (Ed.) 1985. The Birds of the Western Palearctic 4, Oxford University Press, Oxford.
- Gassling K.H. 1991. Funde von im ausland bringten Vögeln im Rheinland. Charadrius 27 (4): 217.

Ran Schols, Dr. Nolenslaan 85-1, 6136 GK Sittard
Jo van der Coelen, Kremersdreef 5A, 6216 SV Maastricht

Bijzondere waarnemingen

Draaihals vliegt tegen ruit

Op 16 september 1992 kwam bij ondergetekende een bericht binnen dat mensen uit het dorp (Herkenbosch) een 'rare vogel' in hun achtertuin hadden gevonden. Deze 'rare vogel' bleek een Draaihals *Jynx torquilla* te zijn, die op slag dood was na de fatale botsing met de ruit.

De Draaihals is in Nederland en ook in Limburg een zeldzame broedvogel en een schaarse doortrekker van half augustus tot begin oktober en van eind maart tot in mei. Het dichtstbijzijnde broedgeval bij Herkenbosch vondt in 1992 plaats in de Meinweg (mond. meded. E. van Asseldonk, 1992). Het is echter waarschijnlijk dat het hier een doortrekker betrof. Het pleisteren tijdens doortrek in dorpen is bekend, waarbij onder meer trotoirs worden

- Glutz von Blotzheim U.N. & K.M. Bauer 1980. Handbuch der Vögel Mitteleuropas 9. Wiesbaden.
- Hens P.A. 1965. Avifauna der Nederlandse provincie Limburg, benevens een vergelijking met die der aangrenzende gebieden. Publicaties van het Natuurhistorisch Genootschap in Limburg. Reeks XV. Maastricht.

afgezocht op mieren. Ook is de soort dan in tuinen aan te treffen. Zo werd uit 1992 een geval bekend van een Draaihals te Cadier en Keer die in een tuinkas verzeild raakte (mond. meded. K. Slijkhuis). De menselijke omgeving is dus ook voor de Draaihals niet zonder risico's.

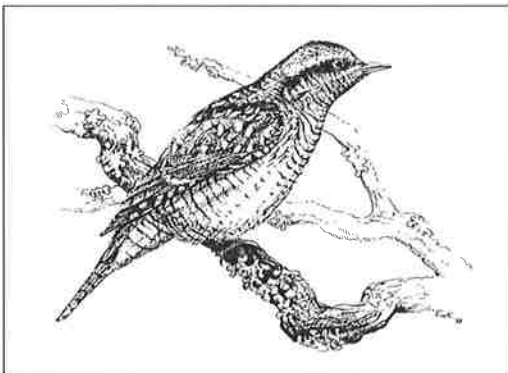
*Steven Jansen, Korhoenstraat 12,
6075 BN Herkenbosch*

Mededelingen

Vogelwerkgroep "De Haeselaar" sluit zich aan bij Vogelstudiegroep

Per 1 januari 1993 heeft de Vogelwerkgroep 'De Haeselaar' uit Echt besloten toe te treden tot de Vogelstudiegroep van het Natuurhistorisch Genootschap in Limburg. Vogelwerkgroep 'De Haeselaar', opgericht op 10 november 1988, bestaat uit een tiental enthousiaste vogelaars die zich voornamelijk bezig houden met veldornithologie in grote delen van de gemeenten Echt en Susteren (atlasblokken 60-21, 60-22, 60-23, 60-24, 60-33 en 60-34).

De VWG is actief op het gebied van vogelbescherming (o.a. Kerkuil en Huiszwaluw), natuurbeheer en inventarisatie. De meeste aandacht gaat

Draaihalzen worden in de trektijd zeer regelmatig in de bebouwde kom aangetroffen (tekening: E. van der Kolk)

uit naar inventarisatie, zowel op eigen initiatief als op initiatief van landelijke ornithologische organisaties. Van de door de Samenwerkende Organisaties Vogelonderzoek Nederland (SOVON) geïnitieerde inventarisaties neemt de VWG deel aan het Broedvogel Monitoring Project (BMP), de Punt Transect Telling (PTT) en Bijzondere Soorten Projecten-broedvogels (BSP-b) en -niet-broedvogels (BSP-nb). Ook wordt meegewerkt aan de landelijke Huiszwaluw telling van het Instituut voor Bos- en Natuuronderzoek (IBN) en aan trekellingen georganiseerd door de landelijke werkgroep Vogeltekellingen (LWVT).

Resultaten van deze inventarisaties en overzichten van excursies e.d. worden elk jaar in het jaarverslag van de VWG gepresenteerd.

Reacties naar:

Jos Bontemps, Waldfeuchterbaan 69, 6105 BK Maria Hoop. Tel. 04743-1608.

De Vogelstudiegroep van het Natuurhistorisch Genootschap

Langzaamaan krijgt de Vogelstudiegroep van het Natuurhistorisch Genootschap weer gestalte. In 1991 werd besloten dat de redactie van *Limburgse Vogels* onderdeel zou gaan uitmaken van de Vogelstudiegroep van het Natuurhistorisch Genootschap. Ook zijn er activiteiten gestart om te komen tot een nieuw vogelarchief in Limburg, dat beheerd gaat worden door de Vogelstudiegroep in samenwerking met de Vogelwacht Limburg. Daarnaast heeft zich inmiddels een regionaal zeer actieve vogelwerkgroep bij de Vogelstudiegroep aangemeld: Vogelwerkgroep "de Haeselaar" met als werkgebied onder meer de gemeenten Echt en Susteren. Verheugend nieuws is verder dat Huub Gilissen bereid is om het voorzitterschap van de Vogelstudiegroep weer op te pakken.

Na een periode van (betrekkelijke) rust kunnen we dus stellen dat onze Vogelstudiegroep een nieuwe start maakt. De aandacht zal vooral gericht zijn op het goed organiseren en coördineren van allerlei projecten. Huub vraagt aan alle vogelaars om vooral aandacht te geven aan introducties, met name de jeugdigen en hen zo veel mogelijk in te schakelen bij de projecten. Huub Gilissen fungeert vanaf nu ook als contactpersoon voor de Vogelstudiegroep. Zijn adres is: Schuttendaal 23, 6228 KC Maastricht (043-619597).

De redactie

Gezocht: coördinatoren Kerkuilonderzoek in Limburg

Vanaf 1984 coördineerde het Ministerie van Landbouw, Natuurbeheer en Visserij het kerkuilonderzoek in Limburg. Door de enorme inzet van honderden vrijwilligers bij dit onderzoek zijn vele gegevens verzameld over het voorkomen van deze soort in onze provincie. Dit is de bescherming van deze fraaie vogel ten goede gekomen.

Echter, door de herbezinning van de Rijksoverheid op haar taken treden er veranderingen op. Momenteel is de fase aangebroken waarin de bemoeienis van de Rijksoverheid afneemt en particulier initiatief bevorderd wordt.

Dit heeft ook gevolgen voor de coördinatie van het kerkuilproject. Het Natuurhistorisch Genootschap in Limburg is door het Ministerie benaderd en inmiddels ook bereid gevonden de coördinatie van dit project met ingang van 1 januari 1993 over te nemen.

Voor de medewerkers van het project heeft dit geen directe gevolgen. Wel wordt er een provinciaal coördinator en een regionale coördinator voor Noord-Limburg gezocht.

De provinciale coördinator bewaakt de voortgang van het project, zorgt voor ondersteuning van de regionale coördinatoren, onderhoudt contact met de landelijke coördinator (Johan de Jong), organiseert bijeenkomsten en dergelijke. De regionale coördinatoren zijn verantwoordelijk voor het goed verlopen van het veldwerk in hun regio.

Mensen die er voor voelen om als coördinator op te treden worden gaarne verzocht dit kenbaar te maken aan de Vogelstudiegroep.

Gaarne uw reactie naar:

Vogelstudiegroep Natuurhistorisch Genootschap, Postbus 882, 6200 AW Maastricht

Nieuwe coördinator Oeverzwaluw tellingen Limburg

In de afgelopen jaren bleek dat lang niet alle oeverzwaluwkolonies in Limburg jaarlijks werden geteld. Dat is jammer, want Limburg is een belangrijke provincie voor deze soort. De Oeverzwaluw is één van de soorten die in het kader van het Bijzondere Soorten Project voor broedvogels door SOVON jaarlijks landdekkend wordt onderzocht. Daarvoor wordt samengewerkt met Herman Leijts, die landelijk de gegevens van de broedkolonies verzamelt. Om de tellingen van de broedkolonies van de Oever-

zwaluw in Limburg beter te laten verlopen, zal er meer aandacht aan de coördinatie van de tellingen worden besteed. Daartoe is er een nieuwe provinciale coördinator actief. Voor telformulieren, vragen e.d. kunt u met hem contact opnemen.

Het adres is:

*Jo Willems, Bellenkampweg 57, 6438 KE Oirsbeek.
Tel. 04492-2607.*

Waarnemingen van Bergfluiters in Limburg gevraagd

De Bergfluits is een vogel die inmiddels bijna jaarlijks in Nederland wordt waargenomen. Om een beter inzicht te krijgen in het voorkomen en misschien wel broeden van deze soort in Limburg zou ik graag alle Limburgse waarnemingen willen ontvangen. De inzenders zullen worden bedankt in een te verschijnen artikel over deze soort in Limburgse Vogels.

U kunt uw waarnemingen zenden aan:

*Max Berlijn, Raadhuispark 43, 6191 AG Beek.
Tel. 046-379703.*

Verschenen verslagen en rapporten

Watervogels en Wetlands in Limburg

Op vrijdag 29 januari 1993 is het eerste exemplaar van het rapport "Watervogels en wetlands in Limburg" aangeboden aan Peter Verbeek, de watervogelteller van Limburg. Het rapport is opgesteld in het kader van het project "Ecologisch Herstel Maas". De Provincie Limburg, Rijkswaterstaat Directie Limburg, het Rijksinstituut voor Integraal Zoetwaterbeheer en Afvalwaterbehandeling (RIZA) en Bureau Waardenburg hebben hiertoe de telgegevens van de Limburgse watervogels (ruim 45.000 records) over een periode van bijna 15 jaar bewerkt. In rapport zijn gegevens verwerkt van de rivier de Maas, de Middenlimburgse Maasplassen, de Grootte

Grote Zaagbek (foto: A. Zwaga)

Peel, de Mariapeel, de Deurnese Peel, de Hamert en de Meinweg. De nadruk van het rapport ligt op het Maasdal omdat van dit gebied het belang als wetland nauwelijks erkend is.

Voor vogelsoorten als Aalscholver, Kleine Zwaan, Rietgans, Krakeend, Grote Zaagbek, Kraanvogel en Blauwborst blijken de Limburgse wetlands van internationaal belang te zijn. Op de Middenlimburgse Maasplassen worden 's winters grote aantallen watervogels (maximaal 35.000 exemplaren) aangetroffen. In het rapport zijn voor een 24-tal soorten verspreidingskaarten opgenomen van in de in het Maasdal gelegen pleisterplaatsen. Gedurende de onderzochte periode 1977 tot en met 1991 blijken soorten als Aalscholver, Knobbelswaan, Kleine Zwaan, Grauwe Gans, Smient en Krakeend in aantal toegenomen te zijn, terwijl onder meer Winterdaling en Waterhoen in aantal afnamen. De invloed van de strengheid van de winters op de aantallen wordt besproken.

In het laatste hoofdstuk van het rapport worden aanbevelingen gedaan om te komen tot een betere bescherming en een natuurgericht beheer van de watervogelrijke gebieden in onze provincie.

Het rapport is te bestellen bij de bibliotheek van de Provincie Limburg te Maastricht (tel. 043-897382) en bij het RIZA te Lelystad (tel. 03200-70513). De prijs van het rapport bedraagt (exclusief verzendkosten) f 27,50. Aangeraden wordt om snel te beslissen gezien de beperkte oplage. Alle tellers en andere belanghebbenden hebben reeds een rapport ontvangen.

*Boena van Noorden, p/a Provincie Limburg,
Hoofdgroep ROV, Bureau Landelijk Gebied,
Postbus 5700, 6202 MA Maastricht.*

Coördinatie projecten en soortonderzoeken in Limburg

Projecten

Broedvogel Monitoring Project (BMP)

SOVON, t.a.v. A.J. van Dijk, Rijksstraatweg 178,
6573 DG Beek-Ubbergen. Tel. 08895-43753.

Bijzondere Soorten Project (BSP)

District Noord-Limburg:
E. van Asseldonk, Aldrinstraat 16,
6071 BG Swalmen. Tel. 04740-4909

District Zuid-Limburg:
F. Schepers, Ophoven 56, 6133 XW Sittard.
Tel. 046-528863.

of: Antwoordnummer 2505,
6573 ZH Beek-Ubbergen. Tel. 08895-43753.

Punt Transect Tellingen (PTT)

SOVON, t.a.v. R. Lensink (adres: zie boven).

Trektellingen

LWVT, coördinator Zuid-Nederland:
C. van Seggelen, Nieuwendijk 101,
5712 EL Someren-Eind.

Watervogeltellingen

Coördinator Limburg:
T. Cuijpers, Wilhelminalaan 26,
6107 AK Stevensweert. Tel. 04755-1579.

Ringterugmeldingen (rubriek Limburgse Vogels)

R. Schols, Dr. Nolenslaan 85-I,
6136 GK Sittard. Tel. 046-527892.

Bekentellingen Zuid-Limburg

F. Schepers (adres: zie boven).

Dwaalgasten en zeldzaamheden (DBA/CDNA)

Inlichtingen, contactpersoon:
M. Berlijn, Raadhuispark 43,
6191 AG Beek. Tel. 046-379703.

Soortonderzoeken

Kerkuil

Provinciale coördinator:
vacant
Coördinator Noord-Limburg:
vacant
Coördinator Midden-Limburg:
J. Leunissen, Kerkplein 7A, 6081 BA Haelen.
Tel. 04759-5053.
Coördinator Zuid-Limburg:
F. Blezer, Dolberg 12, 6343 AK Klimmen.
Tel. 04405-3529.

Oeverzwaluw

Coördinator Limburg:
J. Willems, Bellenkampweg 57, 6438 KE Oirsbeek.
Tel. 04492-2607.

Huiszwaluw

Coördinatoren Limburg:
W. Boesten & S. Holka, Postbus 5038,
6401 GA Heerlen. Tel. 045-216615.

Boerenzwaluw en Gierzwaluw

SOVON, t.a.v. M. Bakker (adres: zie boven).

Ortolaan

Boena van Noorden, Maassingel 144,
5751 VS Deurne. Tel. 04930-20189.

Roek

Kolonietellingen:
J. Ummels, Essendijk 15, 6243 BH Geulle.
Tel. 043-645606.

Aalscholver

Slaapplaatstellingen:
F. Schepers (adres: zie boven).

Kraanvogel

H. Wessels, Bredevoortsestraatweg 115,
7121 BG Aalten. Tel. 05437-74437.

LIMBURGSE VOGELS

Jaargang 4, nummer 1, maart 1993

Artikelen

- 1 Een vergelijking van ringvangst- en trektelgegevens van de Rietgors in de Grootte Peel (*Boena van Noorden, Fons Aelberts & Carlo van Seggelen*)
- 7 Jaarpatronen bij gebiedstellingen in 1979-89 in Douvenrade, Heerlen (*Fred Hustings*)
- 18 Sensationele doortrek van Duinpiepers in najaar 1992 (*Ran Schols & Carlo van Seggelen*)
- 23 Interessante terugmeldingen IV (*Ran Schols & Jo van der Coelen*)

Bijzondere waarnemingen

- 26 Draaihals vliegt tegen ruit (*S. Jansen*)

Mededelingen

- 26 Vogelwerkgroep "de Haeselaar" sluit zich aan bij Vogelstudiegroep
- 27 De Vogelstudiegroep van het Natuurhistorisch Genootschap (*de redactie*)
- 27 Gezocht: coördinator Kerkuilenonderzoek Limburg
- 27 Nieuwe coördinator Oeverzwaluwteellingen Limburg
- 28 Waarnemingen van Bergfluiters in Limburg gevraagd (*M. Berlijn*)

Verschenen rapporten en verslagen

- 28 Watervogels en Wetlands in Limburg (*Boena van Noorden*)